

**Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra Historie**

**KNIHY A KNIHOVNY V POZŮSTALOSTECH
OLOMOUCKÝCH MĚŠŤANŮ V LETECH**

1645-1689

(Bakalářská diplomová práce)

Autorka práce: Pavlína Nováčková

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jaroslav Miller, Ph.D

Místo a rok konečného zpracování: Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškeré prameny, literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne: 26. 04. 2010

Podpis:

Obsah

	Úvod.....	2
	Charakteristika pramenů.....	5
1.	Dosavadní stav poznání o dějinách knih a knihoven v pobělohorském období.....	8
2.	Velikost měšťanských knihoven.....	13
	Velké knihovny v pozůstalostech olomouckých měšťanů.....	18
3.	Srovnání velikostí měšťanských knihoven Olomouce a jiných měst.....	22
4.	Tématická struktura měšťanských knihoven.....	28
	Problematika členění fondu.....	29
	Podíl náboženských, lékařských, právnických a jiných titulů.....	31
	Tématický rozbor vybraných měšťanských knihoven.....	40
5.	Opravdu katolická Olomouc?.....	50
	Závěr.....	54
	Seznam použitých pramenů a literatury.....	56
	Prameny.....	56
	Literatura.....	56
	Monografie.....	56
	Články.....	57
	Elektronické zdroje.....	63
	Resumé.....	65

Úvod

Předbělohorské období je charakteristické rozkvětem umění, vědy a ekonomickým rozvojem v mnoha zemích. Vynález knihtisku tomuto rozmachu napomohl a umožnil mimo jiné i snazší rozšiřování knihoven soukromých a institucionálních.¹

Kniha se stala symbolem rychle se šířící vzdělanosti a nebývale narostl knižní trh a produkce. Význam knihtisku již nemohl zůstat nepovšimnut. Mezi města, která dlouho knižní řemeslo přehlížela, patřilo třeba město Brémy. Ale i je donutila neustálá poptávka po knihách začít se zabývat tiskařinou.²

Po vyčerpávající třicetileté válce přišel všeobecný politický, hospodářský a náboženský úpadek. Bez ohledu na vítěze nebo poražené, všude si válka vybrala svou daň na lidských životech a majetkovém vlastnictví bez ohledu na vítěze a poražené. Evropa zchudla ve všech směrech – ať už se jednalo o kulturní či ekonomickou sféru.

Utrpěly domácnosti šlechtické a měšťanské. Válka si nevybírala. Dobývání a okupace měst rozhodně k jejich vývoji nepomohly. Vyplundrovaná a pobořená se dlouho vzpamatovávala jen těžko.

Jednou takovou obětí bylo i královské město Olomouc. Ztráta na majetku jej během třicetileté války postihla několikrát. Nejprve císař Ferdinand II. uložil městu nucenou půjčku ve výši 100 000 rýnských³, částečně jako trest za účast na stavovském povstání, poté jím protáhla královská vojska v letech 1621-1623, a nakonec přišla švédská okupace. Ačkoliv byli měšťané díky dlouhým rokům války zvyklí na mimořádné výdaje⁴, švédské vojsko se kvůli svým potřebám

¹ CEJPEK J. a kol.: Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin. Praha 2002, s. 115.

² ENGELSING, R.: Der Bürger als Leser. Stuttgart 1979, s. 5.

³ KOUDELA, M.: Za třicetileté války. In: Dějiny Olomouce 1. Olomouc 2010, s. 350.

⁴ Tamtéž.

a požadavkům stalo pijavicí na městské pokladně a dlouhých devět let jí odebíralo síly.

Měšťané a představitelé šlechty, vyděšeni další blížící se okupací (poprvé se v Olomouci usadilo císařské vojsko po bitvě na Bílé hoře), pod vlivem zpráv uprchlíků ze Slezska rychle opouštěli město. Postupně z města odešlo skoro všechno duchovenstvo, opustili jej jezuité a vyhnáni byli kanovníci olomoucké kapituly a další příslušníci řeholních řádů.⁵ Měšťané nakládali na vozy veškerý svůj cenný majetek a v čase od 8. do 10. června mířili na Brno a Vídeň 1642.⁶

Bohužel mnozí z měšťanů o své věci stejně přišli. Podle minoritského kněze a kvardiána Pavla Zaczkowicze skoro sto vozů ujíždějících z města bylo vykradeno.⁷ Navíc byli lidé natolik vystrašeni, že mnohdy své vozy ani nedoprovázeli a utíkali z města v jiný čas nebo se vydali jiným směrem než jejich majetek.⁸ Tak městu klesl počet obyvatel, a tudíž na ty zůstavší byly kladeny ještě větší finanční nároky. Generál Torstensson sice hned na počátku války ukořistil pro vojsko několik tun zlata⁹, čímž citelně zasáhl městskou pokladnu. Ale měšťané přesto museli navíc platit okupantům kontribuce a rekvizice. Nevyhnuly se jim ani pracovní povinnosti na hradbách.¹⁰ Přes finanční těžkosti se však město vždy dokázalo postarat i o okolní vesnice. Pavel Zaczkowicz uvádí, že Olomouc byla „*jako matkou chudých, mnohé živilo.*“¹¹

Švédové neodváželi však jen zlato. Zalíbily se jim i luxusní, vzácné a drahé předměty. Pro svou královnu Kristýnu, vášnivou sběratelku umění, odvezli z Olomouce co se dalo. Jejich rukám neušla ani knihovna Tovařystva Ježíšova, která podle kazatele Jiřího Pelinky

⁵ Tamtéž, s. 362.

⁶ Tamtéž, s. 360.

⁷ ŠAFRÁNKOVÁ, L.: Český překlad latinské kroniky Pavla Zaczkowicze o švédském panování v Olomouci v letech 1642-1650. Diplomová práce, s. 50.

⁸ Tamtéž, s. 50.

⁹ NEŠPOR, V.: Dějiny města Olomouce. Olomouc 1998, s. 160.

¹⁰ KOUDELA, c. d., s. 364.

¹¹ ŠAFRÁNKOVÁ, L.: c. d., s. 39.

čítala několik tisíc svazků.¹² Naneštěstí některé knihy do Švédska nedoputovaly a skončily na dně moře.¹³

Ovšem finanční zdroje nebyly bezedné, a proto městská rada musela sáhnout i na peníze sirotčí a nadační.¹⁴ Zatímco obyvatelné budovy chátraly, neustále se zdokonalující městské hradby odčerpávaly městu další finance.¹⁵ Také náboženské vyznání komplikovalo život hlavně katolickým měšťanům. Švédové hrubě zasáhli do jejich majetku nařízením, aby měšťané ve svých domech posbírali všechny obrazy svatých a přinesli je na hranici, kde měly být spáleny.¹⁶

Finanční ztráty způsobily městu po válce mnohé problémy, a dokonce se plánovalo, že by se mělo město zbourat.¹⁷ Lidé byli bez majetku, bez domů, s malými vyhlídkami na zlepšení. Po švédské okupaci se Olomouc už nikdy nedostala na dřívější ekonomickou úroveň a definitivně ztratila svou politickou prestiž.¹⁸ Rozsáhlá poválečná výstavba měla za úkol opravit nejhorší škody; zabránit dlouhodobé stagnaci města však nešlo. I proto byl nástup baroka v Olomouci oproti jiným městům (kupříkladu Praze) oddálen.¹⁹

¹² Zackowicz běduje nad velkohubostí kazatele. Velikostí knihovny se totiž přímo před Švédy chlubil a Zackowicz má za to, že právě proto si Švédové knihovny všimli. Blíže ke švédskému kořistění KOUDELKA, M.: c. d., 362-367.

¹³ ŠAFRÁNKOVÁ, L.: c. d., 141.

¹⁴ NEŠPOR, V.: c. d., s. 164.

¹⁵ SCHULZ, J.: Olomouc v 17. a 18. Století. In: Historická Olomouc a její současné problémy V. Tématický sborník příspěvků zaměřený na historickou, uměleckohistorickou, literárněvědnou a hudebněvědnou problematiku období baroka v Olomouci s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem. Olomouc 1985, s. 33.

¹⁶ ŠAFRÁNKOVÁ, L.: c. d., 42.

¹⁷ SCHULZ, J.: c. d., s. 34.

¹⁸ Tamtéž, s. 32.

¹⁹ HOJDA, Z.: Měšťanské barokní sbírky v Praze a v Olomouci. In: Historická Olomouc a její současné problémy V. Tématický sborník příspěvků zaměřený na historickou, uměleckohistorickou, literárněvědnou a hudebněvědnou problematiku období baroka v Olomouci s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem. Olomouc 1985, s. 308.

Ale byla situace opravdu tak tragická, jak se na první pohled zdá? Byla Olomouc tak slabá, jak tvrdí například Jiří Šponar z Blumensdorfu, Pavel Zaczkowicz²⁰ nebo Jan hrabě Vetter z Lilie?²¹

Již výše bylo zmíněno, že indikátorem majetnosti mohou – s jistými výhradami - být také knihy a knihovny. Tato bakalářská práce se proto věnuje období mezi léty 1645-1689, tedy období, kdy na tom Olomouc byla finančně nejhůře. Jejím cílem je zjistit, zda opravdu město utrpělo takovou újmu, že by si její měšťané nemohli dopřát luxus jako knihy a knihovny. Práce si klade za úkol zjistit rozsáhlost jednotlivých knihoven a tématické rozvrstvení knižních fondů. Kromě těchto dvou hlavních aspektů také sleduje jazykovou stránku knihoven a to, zda mělo povolání majitele vliv na obsahovou charakteristiku knihoven. Zásadní otázkou také je, jestli se v knihovnách měšťanů města Olomouce objevovaly protestantské teologické spisy, ačkoliv Olomouc měla být v dané době zcela rekatolizována a veškeré zbytky jiných konfesí vymýceny. Každá z těchto otázek je rozpracována v samostatné kapitole.

Charakteristika pramenů

Měšťanské knihovny bohužel v naprosté většině zanikly, na rozdíl od šlechtických biblioték.²² O jejich velikosti a tématickém uspořádání fondu se můžeme dozvědět mimo jiné z testamentů, a také díky knihám pozůstalostí. Knižní tituly uvedené v takovýchto soupisech se dnes většinou nacházejí ve vědeckých knihovnách²³,

²⁰ Zaczkowicz je celkově k finanční situaci skeptický. Je pravděpodobné, že mnozí měšťané svůj majetek zachránili. Schovávali jej v kláštrech a kostelích. Ačkoliv Zaczkowicz smutně odsuzuje uložené věci k odcizení Švédy nebo jejich zplsnivění, část majetků se svým majitelům vrátila.

²¹ Státní okresní archiv Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Spisy, Zlomky registratur 1426-1786 (1890), inv. č. 65, signatura 2/I, Vysvědčení o zkáze města (Jiřího Šponara z Blumensdorfu 1650, kvardiána Paulina Zaczkowicze 1650 a Jana hraběte Vettera z Lilie 1651) z let 1650-1651, karton 2.

²² CEJPEK, J. a kol.: c. d., s. 120.

²³ Václav Pumprla vytvořil ve spolupráci s dalšími kolegy ve vědecké knihovně a archivu města Olomouce několikasvazkový Soupis starých tisků ve fondech Státní vědecké knihovny v Olomouci. Svazky pokrývají období let 1501-1800 a oblast Čech

nicméně tyto instituce neuchovávají kompletní původní knihovny měšťanů.

Pro účely této bakalářské práce posloužily tři inventární knihy pozůstalostí z městských fondů Státního okresního archivu v Olomouci, pokrývající období let 1645-1689.²⁴ Jsou vcelku podrobné, ale bohužel z nějakého důvodu nezahrnují období 1662-1671. Zda je tato mezera v inventarizaci způsobena administrativními problémy²⁵ nebo jiným činitelem, se autorce práce nepodařilo zjistit.

Jazykem naprosté většiny zápisů je němčina. Jsou jím zachyceny data úmrtí měšťanů, jejich povolání, dědicové a jiné charakteristiky a také inventarizované položky. Latina byla využívána hlavně v názvech knih.

Na rozdíl od pražských inventářů, které podléhaly různým právním normám, olomoucké knihy pozůstalostí obsahují záznamy většiny pozůstalostí bez ohledu na zmatečnost nebo komplikovanost týkající se hlavně dědického řízení. V Praze byly totiž pozůstalosti zapisovány do knih inventářů pouze v případech osíření, nebo pokud byla pozůstalost sporná a hrozilo, že by mohla být soudně napadnutelná.²⁶

Knihy jsou strukturovány tak, že za jménem zemřelého měšťana a údajů o jeho životě (datum úmrtí, povolání, někdy dědicové, popřípadě jiné podrobnosti) následoval soupis majetku rozdělený do oddílů – tvrdé peníze, měděné předměty, cínové předměty, stříbrné věci a šperky, zlaté klenoty, domácí náčiní, plátno, oblečení, obrazy, knihy a další položky, jejichž výskyt závisel na způsobu života měšťana. Za soupisem hmotného majetku následuje většinou popis domu a pozemku, pokud měšťan nějaký měl. Ovšem ne vždy píše

a Moravy. Mnoha badatelům mohou posloužit jako vodítko při snaze co nejlépe charakterizovat prameny a usnadní rozdělení tisků z pozůstalostí podle tematických skupin.

²⁴ Státní okresní archiv Olomouc, fond Archiv města Olomouce, Knihy, inv. č. 2022, 2023, 2024, sig. 125, 126, 127.

²⁵ Docházelo k neshodám nejen v městské radě, ale město mělo spory i s císařskou kanceláří.

²⁶ Tamtéž, s. 32.

dodržoval úzus členění majetku daný jeho předchůdci, a proto se mnohé tituly a počty knih nacházejí pod hlavičkou domácí potřeby nebo podobnými hesly. Zde si může badatel položit otázku, zda takové položky, které pravděpodobně kvůli nízké finanční a umělecké hodnotě nebyly považovány za zvláštní majetek, počítat ke knihovním fondům. Na základě provedeného výzkumu se však lze domnívat, že i nepatrné zmínky mohou ovlivnit závěrečné zhodnocení důležitosti existence knih a knihoven v měšťanských domácnostech.

Ustanovení o inventarizaci nalezneme v Koldínových městských právech. Koldín uvádí, že všechen movitý i nemovitý majetek má být písařem zanesen do pozůstalostních knih za přítomností dvou a více konšelů.²⁷ Někdy si měšťan pořídil soupis majetku ještě před svou smrtí. Většinou nechával zapsat nemovitý majetek.²⁸ Dalším opatřením bylo, že po vlastníkově smrti se majetek zapečetil a zamknul.²⁹ Za zcizení mohl odhalený viník dostat pokutu.³⁰

Pozůstalostní inventáře tedy slouží jako pramenná základna, která svými výsledky přispívá k výzkumu měšťanské kultury. Jejich využití a výsledky bádání v oblasti vlastnictví knih a knihoven, je rozebráno v následující kapitole.

²⁷ KRISTIÁN, Z Koldína P.: Práva městská_Království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou. Praha 1876, s. 118.

²⁸ Tamtéž, s. 151.

²⁹ Tamtéž, s. 121.

³⁰ Tamtéž, s. 127.

2. Dosavadní stav poznání o dějinách knih a knihoven v pobělohorském období

Současná historická věda se dosud věnovala hlavně výzkumu měšťanských knihoven v předbělohorském období. Pro to existuje několikero druhů vysvětlení. Předbělohorská doba byla obdobím velké prosperity, rozvoje umění, ohromného rozšíření knihtisku a velkých kulturních investic. V těchto časech se také setkávalo několik třecích ploch ve vývoji společnosti. Mezi dvě základní patří spory mezi městy jako rychle a osamostatňujícím se organismem a šlechtickou vrstvou jako nositelem tradice a kultury. Oba světy se střetávaly hlavně v pohledu na správu státu a váhu vlastních stavů, což logicky společnost oslabovalo jako celek proti vnějšímu nepříteli. Další faktor s tím prvním úzce souvisí. Nástup reformace umožnil vzdělání širší vrstvě lidu, a tím také formování jeho názorů na další vývoj Evropy. Tyto tendence se nutně musely odrazit i ve složení čtiva. Proto se práce zaměřené na předbělohorské období často zajímají o náboženskou skladbu měšťanských knihoven. Mnohé ze studií mohou posloužit jako odrazový můstek pro srovnání vývoje v období pobělohorském, a tedy i třicetileté války.

Pokud se omezíme na prostor tehdejšího území Koruny české, musíme konstatovat, že dosud se nejvíce jeví jako zpracovaná oblast Čech, a to konkrétně hlavního města Prahy. Praha jako historicky významný činitel nabízí rozmanité možnosti výzkumu i v dnešní době. Výzkumy se však stále zabývají spíš dílčími problémy a sumarizace poznatků dosud chybí.³¹

Autorka se na tomto místě pokusila stručně charakterizovat hlavní práce a studie věnované problematice knih a knihoven a kriticky je zhodnotit.

Měšťanskou společnost zkoumá v současné době dlouhou dobu Jiří Pešek. V díle *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských*

³¹ PEŠEK, J.: *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620*. Praha 1993, s. 65.

Čechách 1547-1620 upozorňuje na některé studie z 19. století (konkrétně na díla Z. Wintera a Vávrovy studie o berounských knihovnách), více však odkazuje na současnou historickou práci. Za nejdůležitější komparační oblasti k Čechám a Moravě považuje hlavně Rakousko a Německo.³² Jeho poznámka, že nesvázané knihy se v měšťanských inventářích „většinou neoceňovaly“³³ je poněkud zavádějící, protože se lze domnívat, že položky označené jako „rozmanité knihy, malé knihy, staré knihy, poškozené knihy a další poznámky tohoto druhu dokazují, že minimálně pro zkoumaná léta 1645-1689 se jejich zapsání hodnotilo jako užitečné. Samozřejmě, můžeme se domnívat, že knihy ve velmi špatném stavu nebo nízké umělecké hodnoty vůbec zapisovány nebyly.“³⁴

Ke komparaci ve výzkumu předbělohorských knihoven lze použít studie Z. Kalisty, nebo A. Kamiše (jehož výzkumy v Lounech významně rozšířila Olga Fejtová). Dále byly prováděny výzkumy v Chebu, Jáchymově a Horním Slavkově.³⁵ Zdeněk Kalista se zabýval také výzkumem zámeckých knihoven v předbělohorském období a jeho závěr, že česká šlechta byla málo zaujatá sbíráním knih, odmítl historik František Hrubý. Oba se však shodli, že zájem o knihu se u měšťanů projevoval ve větší míře než aristokracie. František Hrubý tento jev přisuzuje tomu, že česká šlechta nebyla na stejné vzdělanostní úrovni jako příslušníci anglické a francouzské nobility.³⁶

Ve výzkumu měšťanských knihoven v Olomouci se angažoval Petr Voit, tvůrce obsáhlé *Encyklopedie knihy* nebo bibliografického soupisu *Bohemica* a autor mnoha článků a knih s tematikou pražského knihtisku. Ten z kvantitativního hlediska považuje poměr proniklých českých knih s náboženskou tematikou k českým knihám s tematikou

³² Tamtéž, s. 66.

³³ Tamtéž, s. 77.

³⁴ Třeba knihy lidového čtení.

³⁵ Tamtéž, s. 92. Pešek ale neuvádí autory příspěvků.

³⁶ HRUBÝ, F.: Kalista, Z.: Tři staré libráře šlechtické. In: ČČH, roč. 35, 1929, č. 4., s. 207.

světskou za jeden z hlavních pilířů výzkumu.³⁷ Komparace jeho závěrů, týkajících se tématického, jazykového a kvantitativního členění fondů v 16. století a v období 1620 do 1645³⁸ se zjištěnými výsledky stavu knihoven po třicetileté válce, poskytuje zajímavé závěry, z nichž některé jsou uvedeny v dalších kapitolách.

Historičkou, jejíž výzkumy sahají od doby předbělohorské po konec 17. století, je již zmíněná Olga Fejtová. Kromě soustavného výzkumu knihoven měšťanů Starého Města pražského se zabývala i měšťanskými knihovnami doby předbělohorské v Lounech. Mimo česká města věnovala svou pozornost i městům německým, konkrétně např. Norimberku. V práci *Die bürgerliche Buchkultur in Nürnberg im 17. Jahrhundert* srovnává velikost a tématické zaměření měšťanských knihoven v Norimberku s knihovnami v Brémách a v Praze. Vyzdvihuje nejoblíbenější autory a sleduje proměny čtenářských zájmů v průběhu let. Také zkoumá, jak velký vliv měla cenzura tisku na tématickou a velikostní skladbu knihoven.³⁹ Velice systematický a věcný přístup k pramenům je typickým znakem jejích prací. Pro účely této bakalářské práce jsou však mnohem podstatnější její závěry o knihovnách pražských měšťanů.

V Polsku se knižní kulturou, knihami a knihovnami zabývali Karol Maleczyński a Karol Glombowski. Ti ovšem stavěli na první místo při výzkumu této problematiky rozboru dochovaných knihovnických fondů a inventářům přisuzovali jen podpůrnou roli.⁴⁰ V současné době se tématu knihoven a knih dotkla například Anetta Glowacka.

Na Slovensku se o problematiku zajímal Viliam Čičaj. Zpracoval situaci v báňských městech a podle jeho závěrů nebyla situace v tehdy uherské Bánské Štiavnici nejlepší – v porovnání s Prahou, Lounami,

³⁷ VOIT, P.: Česká literární tvorba v povědomí olomouckých měšťanů před Bílou horou. In: *Vlastivědný věstník Moravský*, roč. 36, 1984, č. 1, s. 50.

³⁸ VOIT, P.: Olomoucké knihy v době baroka. In: *Historická Olomouc a její současné problémy IV. Sborník referátů z celostátního symposia, konaného v Olomouci ve dnech 9.-12. února 1982. Olomouc 1983*, s. 339-344.

³⁹ FEJTOVÁ, O.: *Die bürgerliche Buchkultur in Nürnberg im 17. Jahrhundert*. In: *Acta Comeniana.*, roč. 41. 2003, č. 17, s. 151-178.

⁴⁰ PEŠEK, J.: c. d., s. 64.

Olomoucí nebo Krakoven obsahovaly zdejší měšťanské knihovny nejméně svazků – jen 40 kusů.⁴¹

Téma této studie má úzkou souvislost s výzkumem Zdeňka Hojdy. Ačkoliv směřuje většinu svého zájmu do Prahy, napsal komparativní studii *Měšťanské barokní sbírky v Praze a Olomouci*. Ta časově spadá do období konce 17. století a začátku 18. století. Hojda se zaměřil na sbírku obrazů a knih a zkoumal, zda vlastnění jednoho druhu luxusnějších známek bohatství nějak ovlivňuje další majetek. Nakonec došel k závěru, že tomu tak v mnoha případech bylo. V práci nechybí ani kvantitativní a tématické zhodnocení fondu.

Zdeněk Hojda se neomezil pouze na sbírky knih a obrazů v měšťanských domácnostech. Článek *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740* celkově hodnotí nákupy a sběratelství pražských měšťanů. Hojda upozorňuje na to, že termíny kulturní investice a mecenát v české historické práci dosud neznaménaly.⁴² Nicméně můžeme tvrdit, že od roku 1994, kdy článek v Pražském historickém sborníku vyšel, udělala historiografie v tomto směru jistý pokrok. Ale i přes starší dataci článku jím používaný pojem uvědomělý mecenát může badatel použít i dnes v nezměněné definici. Jedná se o druh investic, který je motivovaný snahou reprezentovat sám sebe, a uspokojit soukromé kulturní nároky (viz následující kapitola).⁴³ Protože zájem měšťanů směřoval hlavně k naplnění kulturních potřeb, dává Hojda přednost v tomto případě termínu kulturní investice. S tím se můžeme v plné míře ztotožnit, pokud vztáhneme naši pozornost hlavně na dražší a vzácnější vybavení měšťanské domácnosti, jako jsou právě knihy, obrazy nebo výrobky ze zlata či stříbra. Otázkou je, zda do kulturních investic můžeme zahrnout drahé kusy nábytku nebo jiné nadstandardní vybavení domu. Nábytek totiž do jisté míry také reprezentoval životní

⁴¹ Tamtéž, s. 69.

⁴² HOJDA, Z.: Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. In.: Pražský sborník historický XXVII. Praha 1994, s. 48.

⁴³ Tamtéž, s. 48.

styl a pomáhal tvořit kulturu. Jeho vliv na kulturní cítění je však sporný.

Další důležitou poznámkou je, že kulturní investice měšťanů byly motivovány snahou přiblížit se šlechtické nobilitě a taktéž ukazovaly společenský vzestup jedince.⁴⁴ Zatímco však sbírání knih a budování mnohdy obsáhlých knihoven bylo pouze jednou ze zálib aristokratické vrstvy a obsáhlost knihovny ne vždy musela značit čtenářský zájem majitele, měšťané své knihy četli častěji (nelze však tvrdit, že tomu tak bylo ve všech případech), obzvlášť pokud si knihovnu zařídili z profesních důvodů.⁴⁵ Pokud tedy připustíme, že měšťanské bibliotéky nesloužily pouze na ozdobu a demonstraci vysoké životní úrovně, tématické složení fondů leccos vypovídá o uvažování a cítění měšťanstva. Období po třicetileté válce v Olomouci poskytuje badatelům velkou výzvu; přes různé výše uvedené problémy spojené s nabýváním knih je možné říci, že pohroma v podobě švédské okupace a starosti, spojené s obnovováním a znovubudováním města, nevzaly měšťanům kulturní cítění a potřeby.

Ze zahraniční produkce autorka práce využila práci Rolfa Engelsinga *Der Burger als Leser* a od Heinze Schillinga *Die Stadt in den Frühen Neuzeit*.

⁴⁴ Tamtéž, s. 52.

⁴⁵ Více viz. FEJTOVÁ, O.: Zahraniční literatura v měšťanských knihovnách na Novém Městě pražském v 17. století. Knihovna rodiny de Bois. In: Opera romanica 1. K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. České Budějovice 2003. Fejtová na příkladu převahy právnické literatury v knihovně dokazuje profesní potřebu monotématicky zaměřené literatury.

3. Velikost měšťanských knihoven

Velikost měšťanských knihoven je jedním z hlavních - byť problémových - indikátorů, podle kterého můžeme určit, jak na tom měšťané byli finančně. Ačkoliv následující tabulka demonstruje, že procento měšťanů vlastnicích knihy je velice nízké, musíme mít na paměti, že knihy byly stále luxusem, který si nemohl a ani nechtěl dopřát každý. Sběratelství knih patřilo totiž i k určitému životnímu stylu a pomáhalo jej vytvářet. Kromě již zmíněných důvodů jako je snaha o určitý způsob života a jistou módu mít knihy, jsou tu i příčiny profesní (například knihovny právnické nebo lékařské; viz další kapitoly), uchovávání majetku místo v penězích v cennostech (ovšem toto hledisko v období po třicetileté válce hrálo jistě jen velice malou roli, neboť všude panoval spíš nedostatek financí), nebo také klasické uspokojení čtenářských a znalostních potřeb.⁴⁶

Tabulka č. 1. Počet měšťanů vlastnicích knihy v jednotlivých obdobích

	1645- 1655	1656- 1665	1666- 1675	1676- 1685	1686- 1689	celkový počet měšťanů	% vlastnicí knihy
Jednotlivá období	11	8	13	42	5	426	18,5 % (79 lidí)

Konečné číslo zahrnuje měšťanské elity politické (radní), ekonomické (kupci atd.) a intelektuální⁴⁷ (učitelé, právníci, měšťtí písaři a jiné osoby nevykonávající činnost spadající do kompetencí výše zmíněných). Přesné rozdělení osob podle vykonávaného povolání do kategorií autorka bakalářské práce nepovažovala za nezbytné, protože v některých pozůstalostech nebyla povolání čitelná nebo

⁴⁶ HOJDA, Z.: c. d., s. 309.

⁴⁷ Tři druhy měšťanských elit podle těchto kritérií rozdělila Olga Fejtová. Zdeněk Hojda dělí měšťanské elity pouze na ekonomické a intelektuální. K dělení podle Fejtové více FEJTOVÁ, O.: Měšťanské elity na Novém Městě pražském v 17. století a knižní kultura. In: Documenta Pragensia XXII. Pražské městské elity. Sborník příspěvků z 21. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy. Praha 2004, s. 162.

vůbec uvedená.⁴⁸ Z toho důvodu je lepší všimnout si zajímavých jedinců a jejich knihoven, jak je dále uvedeno.

Z tabulky je vidět, že od roku 1666 přibližně do roku 1686 se počet vlastníků knih výrazně zvýšil. To může indikovat postupný nárůst životní úrovně, a tím i nový zájem o kulturní investice. Může to tedy znamenat, že měšťané už nemuseli tak mnoho investovat do toho, co bylo nutné (zaměstnání, dům, pozemek), ale i do věcí, které je zajímaly z kulturního hlediska (obrazy, knihy, zbraně, zvláštní kusy oblečení).

Při výzkumu velikosti a obsahu knihoven měšťanů narazila autorka práce na stejný problém, na který již před lety upozornil Zdeněk Hojda, totiž, že není ujasněn bezprostřední vztah čtenáře k jeho knihovně. Zůstává v podstatě neřešitelnou otázkou, zda knihy v pozůstalosti jsou výsledkem sběratelského úsilí zesnulého, nebo souborem darovaných či zděděných knih.⁴⁹

Dalším bodem v hodnocení měšťanských sbírek je velikost jednotlivých knihoven. Na rozdíl od Zdeňka Hojdy se autorka rozhodla počítat mezi knihovny i ty domácnosti, v nichž se nacházely třeba jen jedna nebo dvě knihy.⁵⁰ Stávalo se totiž, že vlastník měl jen jednu knihu, zato se však jednalo o Bibli nebo postilu, kdežto jiný měl v inventáři 23 položek, ale bez autora, názvu nebo jiné určující charakteristiky. Z toho můžeme soudit, že se mohlo jednat právě o knihy příliš poškozené nebo publikace nevalné kvality, buď bez jakéhokoliv nebo minimálně nízkého informativního či náboženského významu, nebo že sepišvatel pozůstalosti nepovažoval

⁴⁸ Nejčastěji u žen, což se dalo celkem předpokládat.

⁴⁹ HOJDA, Z.: c. d., s. 309.

⁵⁰ HOJDA, Z.: Měšťanské barokní sbírky v Praze a v Olomouci. In: Historická Olomouc a její současné problémy V. Tématický sborník příspěvků zaměřený na historickou, uměleckohistorickou, literárněvědnou a hudebněvědnou problematiku období baroka v Olomouci s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem. Olomouc 1985, s. 315.

uvedení názvu za podstatné. Proto navzdory Hlaváčkově tezi, že knihovnu dělá počet vyšší než 4 knihy⁵¹, je použita tato metodika.

Následující tabulka názorně ukazuje, jak velké byly měšťanské knihovny.

Tabulka č. 2. Velikost knihoven (hodnoty jsou zaokrouhleny na 1 desetinné místo)

	Počet vlastníků knih	% vlastníků z celku
1-10 knih	27	34, 2
11-50 knih	27	34, 2
51-100 knih	8	10, 1
101-200 knih	7	8, 9
201-300 knih	1	1, 3
301-400 knih	-	-
401-500 knih	1	1, 3
501-600 knih	2	2, 5
601 a více knih	6	7, 6

Nutno podotknout, že některé knihovny dalece přesahují zvolený způsob dělení knihy v poslední části tabulky. Více již nebyla tabulka členěna proto, že knihovny čítající přes 600 svazků můžeme považovat za zvlášť výjimečné a zvláštní. U nich spíš můžeme předpokládat, že vznikly kombinací nákupu, daru a odkazu.

Do výpočtu jsou zahrnuty i knihy objevené v pozůstalostech knihtiskařů a knihvazačů. Knihtiskařů bylo ve sledovaném období v Olomouci 5 (Mikuláš Hradecký, Jan Hoffman, Vít Jindřich Ettl, Jan Josef Kylián a František Karel Bach)⁵² a jako knihvazači se živili 3 měšťané (Marina Hans Grüberin, Christopher Selber, Judita

⁵¹ HLAVÁČEK, I.: Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích. Praha 1966, s. 10.

⁵² Ne všichni se ale vyskytovali ve studovaných třech knihách pozůstalosti. Více k povoláním knihvazačů a knihtiskařů ČERMÁK, M.: Olomoucká řemesla a obchod v minulosti. Olomouc 2002, s. 132-133.

Kratzerin)⁵³. Jejich pozůstalosti nám ukazují hlavně čtenářskou orientaci měšťanů, ale jelikož můžeme počítat s tím, že knihy v knihtiskařských pozůstalostech měly být distribuovány novým majitelům, a to i do měšťanských domácností, zařadila autorka jejich knihovny i do této kapitoly.

Kromě výše uvedeného a popsaného problému týkajícího se nejasnosti původu knih vyvstává několik souvisejících problematických záležitostí.

Předně: čísla uvedená v obou tabulkách mají spíš orientační než definitivně faktografický charakter. Hlavním důvodem tohoto výsledku je, že v mnoha případech bylo těžké počet knih v knihovnách přesně rozpoznat. Na rozdíl od předbělohorských pozůstalostních inventářů, ty pobělohorské jsou často vedeny s menší pečlivostí. Jestli badatel pracuje jen s jednou knihou pozůstalostí nebo jeho částí, problém s rozmanitostí a způsobem počítání je menší, než když badatel vytváří výsledek ze tří inventářů. V rozpětí téměř padesáti let se v roli zapisovatele měšťanských pozůstalostí vystřídalo mnoho písařů a každý z nich měl jiný styl psaní. A také jinou míru trpělivosti.

O tématickém složení fondů je pojednáno v další kapitole, není ale na škodu zmínit již teď, že přesnější statistiku znemožňuje nemožnost identifikace některých titulů. Jeden písař pečlivě vypsál všech 550 titulů (Wincklerianova bibliotéka), jiný spočítal podle formátu nebo hlavního tématu (medicína, velké knihy, malé knihy apod.). Takže i když se na první pohled může zdát, že není nic jednoduššího, než vzít pozůstalostní zápisy a knihy jednoduše spočítat, skutečnost je mnohem složitější. Přesný součet ztěžují tyto faktory:

⁵³ Podle pozůstalostních inventářů. Ke sledovanému období se vyskytují pouze ojedinělé dokumenty, mnohem podrobnější zprávy existují až ustanovení olomouckého cechu knihvazačů z let 1722-1724.

- 1) u knihy je uveden 1 kus, ale autor používá množné číslo (př. *I lateinische Bücher*).⁵⁴
- 2) počet není vůbec určený, a ani se nedá odhadnout (př. *Libri varii lingua italica*).⁵⁵
- 3) není jasné, zda se jedná o několik knih různých titulů nebo autorů, či jde dokonce o souborné dílo svázaných do jednoho svazku (*ein grosser Fascicul unterschiedlicher böhmischer Bücher*)⁵⁶ nebo zda je dílo v jednom svazku rozdělené na části, nebo se jedná o samostatné knihy (*1 Scotus in 3 Theilen*).⁵⁷
- 4) u některých knihoven se objevují ceny, u jiných ne, někde to nelze poznat (*1000 Exemplarem liber 19*).⁵⁸
- 5) v inventářích se objevují položky jako *opera* nebo *theatrum*, které většinou odkazují na soubor spisů jednoho autora (Arnoldi Villanouani *Opera via*).⁵⁹ Ani zde však nelze rozpoznat, zda se jedná o několik děl svázaných v jednom svazku nebo o soubor knih uložených na jedné „hromádce.“ Další nevýhodou takového neúplného zápisu je, že ztěžuje a mnohdy znemožňuje tématickou identifikaci děl. Příkladem může být široký záběr učence Paracelsa.⁶⁰
- 6) mezi knihami se objevují položky jako *pergamene Bilder*, *Landschaften*, *papiere Bilder* nebo *gemahlte Bilder*. Zdeněk Hojda řadí pojmy mezi výrazy umělecké grafiky⁶¹, ale je dost možné, že se jednalo o knižní grafiky (*Horn Bilder*).⁶² Jednoznačně nelze každou takto nazvanou položku označit jako grafiku, jelikož ty se samostatně

⁵⁴ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 49v.

⁵⁵ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio. 379v.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž, folio 387r.

⁵⁸ Tamtéž, folio 388v.

⁵⁹ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, 87r.

⁶⁰ Theophrastus Paracelsus byl filozofem, lékařem, chemikem a zabýval se také zkoumáním přírodních věd.

⁶¹ HOJDA, Z.: Měšťanské barokní sbírky v Praze a Olomouci. In: Historická Olomouc a její současné problémy V. Tématický sborník příspěvků zaměřený na historickou, umělecko-historickou, literárněvědnou a hudebněvědnou problematiku období baroka v Olomouci s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem. Olomouc 1985.

⁶² Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2023, sig. 126, folio. 175v.

vyskytovaly buď pod hlavičkami *Hausrath* (domácí náčiní) nebo přímo v *Bilder* (obrazy). Také argument, že pod záhlaví *Bilder* se uváděly nejspíš obrazy vyšší kvality, zde neobstojí, jelikož mezi velkými obrazy se vyskytovaly i práce v osmerkovém a menším šestnácterkovém.

Pro určité zpřehlednění byl vytvořen následující systém: v případě číslo 1 je počítán pouze jeden kus, ale v konečném součtu je k objemu knih poznačeno plus více. V případě 2 se postupuje stejně. V třetím jsou počítány 3 knihy, protože předpokládá, že se jedná o různé tituly, které mohly být odděleny a až majitel bibliotéky je z nějakého důvodu nechal svázat. U případu číslo 4 bylo rozhodování složitější. Ale můžeme se domnívat, že se jedná o 1 knihu v několika částech (kapitolách), zde se počítá jeden kus. V předposledním případě považuje dílo označené opera, theatrum nebo jinak neurčené za jednu publikaci, pokud není jinak určeno. Poslední problém vyřešila autorka tak, že položky, které nebylo možno určit, zařadila mezi knihy. Samozřejmě se zde nabízejí i jiné metodologické postupy, je to jedna z oblastí, kde by se v takovém případě pozůstalostních inventářů dalo dále diskutovat. Je možné, že při použití jiného metodologického postupu by byly výsledky ovlivněny, ale lze se domnívat, že změny by nebyly nijak markantní.

Velké knihovny v pozůstalostech olomouckých měšťanů

Velkou knihovnu vlastnila například **Marina Hans Grüberin**, u níž není zřejmé, jaký byl její způsob obživy ani, zda byla vdovou. Ale vzhledem k tomu, že v její pozůstalosti se objevuje obrovské množství nsvázaných knih, přitom však významných a důležitých titulů, dá se předpokládat, že její manžel bych knihvazačem.⁶³ Patří patrně k jednomu z těch měšťanů, kteří svůj majetek vyvezli z města

⁶³ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 48v.

a poschovávali na různých místech. V tomto případě byl majetek Mariny Hans Grüberin uložen v bernardinském klášteře.⁶⁴

Zajímavou knihovnou disponoval **Heinrich Wincklerian**. Jeho titul „*medicina doctoris*“ poukazuje na to, že se živil jako lékař. Vyšší životní úroveň se dá posoudit i podle velice slušných zásob předmětů ze zlata a stříbra. Wincklerianova bibliotéka čítá cca 660 titulů. Mezi nimi převažují hlavně odborné publikace zaměřené na medicínu, které se tématicky dotýkají anatomie, fyziologie, chirurgie a mnoha dalších. K medicíně ještě můžeme přiřadit různé herbáře či tzv. „apatyky“. Trochu zvláštní skupinou, která odkazuje na nepřestávající lidskou pověřivost, jsou knihy věnované magii.

Mezi autory lékařských knih se často opakuje několik význačných jmen. Že antické poznatky v oblasti medicíny hrály stále důležitou roli, dokazuje i opakovaný výskyt jmen Gallenus a Hippocrates.

Mimo tituly určených převážně k výkonu lékařského povolání obsahuje bibliotéka ještě knihy právnické, historické, různé slovníky, filozofické spisy a tituly z antické literatury. Tady má své zastoupení třeba Terentius, Cicero, Aristoteles nebo Horatius.

Ve Wincklerianově knihovně nenajdeme jediný titul psaný česky. V naprosté většině případů převažuje latina, minimálně je zastoupena němčina.⁶⁵ Wincklerianova knižní pozůstalost je zvláštní i tím, že ze všech zápisů ta jeho byla provedena nejpečlivěji a nejúhledněji. Můžeme to možná přičítat váze, jaké mělo medicínské povolání a částečně i tomu, že většina latinských titulů byla psána majuskulními písmeny, a tedy i lépe čitelná.

Thobias Schwonauer z Retzu, jež zastával funkci purkmistra,⁶⁶ měl také úctyhodnou knihovnu (828 svazků), ta je ale rozdělena pouze tématicky a bližší prozkoumání bohatosti fondu tudíž nenabízí.

⁶⁴ MILLER, J.: Zchudlé město bohatých měšťanů? Olomouc za třicetileté války a po ní. V tisku., s. 3.

⁶⁵ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 87r-90bv a 97v-108v.

⁶⁶ MILLER, J.: c. d.: s. 4.

Početně jsou tu vyjmenovány knihy duchovní, spisy teologické a spisy teologii příbuzné, medicínské, filozofické, matematické, humanistické, v menší míře historické, ekonomické a politické.⁶⁷

Christopher Selber byl knihvazač. V jeho případě můžeme poněkud pochybovat, zda je správné zahrnovat jeho knihy do soupisu biblioték. Pokud odhlédneme od kvantitativního hlediska, tak minimálně z toho tématického už by to mohlo být považováno za pochybení. Knihy totiž jednou měly někomu patřit a díky tomuto soupisu můžeme vysledovat čtenářský zájem. Pokud bychom šli více do hloubky, popis vazby knih a jejich zdobení může ukázat, nakolik byli měšťané schopní a ochotní investovat do řemeslné hodnoty knihy, nejen do jejího obsahu.⁶⁸

Podobně je tomu u **Judity Kratzerin**. Jako žena nevykonávala žádné povolání, soudě však podle pozůstalostního inventáře, její manžel pravděpodobně byl knihvazačem. Napovídají tomu různé položky jako kůže, razítka a různé stroje.⁶⁹

Mezi majiteli velkých knihoven převažují hlavně radní města Olomouce. Dále následují lékaři, právníci a obchodníci⁷⁰ (rozsáhlou knihovnu měl jeden obchodník s plátnem.⁷¹) Velkou knihovnu (více než 615 exemplářů; přesný počet není možné zjistit, jelikož u položek rozličné - unterschiedliche, varia - knihy neuvádí písař množství) měl **Ferdinand Stohel**.

Zdeněk Hojda ve svém srovnání frekvence výskytu knih a obrazů v pozůstalostech zjistil, že ve většině případů měšťané, kteří vlastnili knihy, měli v domácnostech i obrazy.⁷² Ačkoliv obrazy nejsou

⁶⁷Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 398v-399r.

⁶⁸ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 174b-178b.

⁶⁹ Tamtéž, folio 181r-185r.

⁷⁰ Nejčastěji s vínem.

⁷¹ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2023, sig. 126, folio 41r.

⁷² HOJDA, Z.: Měšťanské barokní sbírky v Praze a Olomouci. In: Historická Olomouc a její současné problémy V. Tématický sborník příspěvků zaměřený na historickou,

součástí tohoto výzkumu nemohou být opomenuty už proto, že ukazují další možnosti kulturních investic měšťanů po třicetileté válce. Hojda napočítal v pražských domácnostech obrazy v celkem 43 zápisech, což je 70% domácností. Do celkového součtu zanesl inventář Karla Škréty ml. Šotnovského ze Závovic.⁷³ Ve výsledném součtu se ukázalo, že měšťané dohromady nashromáždili 1668 kusů obrazů. Ty Hojda poté dále člení na portréty, obrazy se světským a náboženským motivem, mytologii, alegorii, témata pastýřská, lovecká apod.⁷⁴ V Olomouci napočítal v 55 domácnostech celkem 40 těch, ve kterých se vyskytly obrazy. Těch vlastnili olomoučtí měšťané na 726 kusů.⁷⁵

Zároveň se zhodnocením měšťanských knihoven v následující kapitole podává Hojda svým článkem plastický obraz sledovaného období a je dostatečně informativní. V některých částech by se možná dala upravit metodika, ale celkově je práce velice syntetizující a přínosná nejen pro tuto studii, ale i pro další práce věnujícím se podobné problematice.

uměleckohistorickou, literárněvědnou a hudebněvědnou problematiku období baroka v Olomouci s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem. Olomouc 1985, s. 309.

⁷³ Tamtéž, s. 310.

⁷⁴ Tamtéž, s. 311.

⁷⁵ Tamtéž, s. 313-314.

4. Srovnání velikostí měšťanských knihoven Olomouce a jiných měst

Nevýraznější srovnání s knihovny nabízí bibliáře pražských měšťanů. Proto tato kapitola začíná srovnáním dosavadních výzkumů předbělohorských i pobělohorských měšťanských domácností olomouckých a pražských.

Už bylo řečeno, že knihovny v pozůstalostech olomouckých měšťanů tvoří necelých 19% z celkového počtu domácností. Tady je třeba podotknout, že velké množství studií nepracovalo s rozsáhlejším obdobím než je čtyřicet let. Pozůstalostní inventáře využitě v této práci většinou zahrnují období dvaceti let.⁷⁶ V první inventární knize se proto podíl pozůstalostí zahrnující knihy pohybuje okolo 11, 5% z celkového počtu, ve druhé 22, 4%, což, vzhledem k tomu, že inventář pokrývá pouze šest let, je poměrně vysoké číslo. Bohužel, deset let inventarizováno nebylo. Poslední soupis pozůstalostí zahrnuje knihovny z celých 24, 2%. Je zřejmé, že tento fakt poukazuje na nárůst domácností držících knihy. Tato čísla se samozřejmě nemohou rovnat staroměstským domácnostem. Podle výzkumů Zdeňka Hojdy, uveřejněných v článku *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740*, se procento domácností s knihovny pohybovalo v druhé třetině 17. století kolem čísla 51%, mezi léty 1666-1680 činil výsledek 66% a v závěru století to bylo 63%.⁷⁷ Ve srovnání s Prahou působí Olomouc poněkud nuzně, ale musíme mít na paměti, že Olomouc se nacházela ve svízelnější finanční situaci než Praha a také byla menším městem. Dalším možným důvodem takového rozdílu může být i skutečnost, že nároky na reprezentaci a snaha ukázat svou dobrou finanční situaci měly pro město Olomouc, které už dávno ztratilo svůj statut hlavního královského města na Moravě, mnohem menší význam než pro stále

⁷⁶ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2022, sig. 125 – kniha zahrnuje období od r. 1645 do 1661, inv. č. 2023, sig. 126 zahrnuje léta 1672-1677 a třetí kniha pozůstalostí inv. č. 2024, sig. 127 dobu 1678-1689.

⁷⁷ HOJDA, Z.: *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740*. In.: *Pražský sborník historický XXVII*. Praha 1994, s. 62.

reprezentativní Prahu.⁷⁸ Co se týče četnosti výskytu knihoven větších než je 50 kusů na knihovnu, jsou síly obou měst vyrovnané. Tyto knihovny řadí Hojda již mezi knihovny velké, proto v konečném zúčtování činí poměr velkých knihoven Olomouce a Starého Města 37% ku 35%.

Nové Město pražské se odlišuje od Starého Města pražského už tím, že zdejší knihtiskaři nepatřili k elitě města⁷⁹, takže lze předpokládat, že velká část produkce pochází z jiných krajů českých zemí nebo z ciziny. V Olomouci můžeme považovat - vzhledem k finanční situaci města - za velmi zajímavou skutečnost, že se na jejím území během zkoumaného období uživil slušný počet knihtiskařů a knihvazačů.

Olga Fejtová v článku *Měšťanské elity na Novém Městě pražském v 17. století a knižní kultura* nerozlišuje mezi dobou předbělohorskou a pobělohorskou, což poněkud porovnávání zkresluje. Podle jejího výzkumu vlastnilo knihy necelých 49% měšťanů.⁸⁰ Z tohoto čísla nám bohužel tedy nevyplývá procento domácností, které vlastnily knihy v pobělohorském období.

Polská historička Anetta Glowacka se nezaměřila jen na knihy, ale z pozůstalostních inventářů a testamentů, zahrnujících léta 1587-1775 se snažila celkově vyhodnotit bohatství měšťanů a jejich životní úroveň. S českými badateli zkoumající obě dvě periody (pobělohorskou a předbělohorskou) se shoduje v tom, že pozemková držba neovlivňovala vlastnictví jiných věcí a jeho velikost neměla vliv ani na množství rozličných položek.⁸¹ Zatímco však čeští historici

⁷⁸ Zemské úřady přesídlily do Brna a ač se Olomouc po válce se Švédy snažila, jejich navrácení nedosáhla. Více viz. KOUDELA, M.: Úpadek města za třicetileté války. In: Olomouc. Malé dějiny města. Olomouc 2002, s. 120.

⁷⁹ FEJTOVÁ, O.: Měšťanské elity na Novém Městě pražském v 17. století a knižní kultura. In: Documenta Pragensia XXII. Pražské městské elity. Sborník příspěvků z 21. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy. Praha 2004, s. 161.

⁸⁰ Tamtéž, s. 166.

⁸¹ GLOWACKA, A.: Majatek elity mieszczańskiej w malym mieście polskim w XVI-XVIII wieku. In: Documenta Pragensia XXII. Pražské městské elity. Sborník příspěvků z 21. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy. Praha 2004, s. 297.

směřují více pozornosti na srovnání dvou měst nebo zkoumají inventáře jednoho města, Glowacka si vybrala šest malých sídelních celků náležejících do třetí kategorie měst, kde počet měšťanů nepřesáhl 2 000 obyvatel.⁸² Údaje o knihách nejsou tedy natolik vyčerpávající, pokud porovnáme články z české provenience, ale i tak nabízí alespoň částečné srovnání. Za zkoumané období zaujímaly knihy v měšťanských pozůstalostech 15, 6%. Pro nás jsou spíše směrodatná čísla 21, 4% pro léta 1601-1640 a 13,3% pro období 1641-1674. V letech 1675-1775 podle jejich výzkumů vlastnilo knihy jen 7, 7% měšťanů.⁸³

Zdeněk Hojda v článku *Měšťanské barokní sbírky v Praze a v Olomouci* zpracoval inventáře přesahující časový horizont námi sledovaného období. Pro Prahu zvolil Hojda období 1687-1702 s celkem 61 inventárnými zápisy a pro Olomouc knihu pozůstalostí sig. 128, která pokrývá léta 1699-1702 a obsahuje 55 zápisů.⁸⁴ V 33 knihovnách staroměstských napočítal 3 109 knih, v 16 olomouckých celkem 530 knih.⁸⁵ V letech 1678-1689 vlastnili olomoučtí měšťané ve 41 knihovnách cca 12 000 knih. Číslo je ovšem poněkud zkreslené, protože přes 3 000 položek má ve svém pozůstalostním inventáři starosta Ferdinand Stohel, v jehož knihovně se setkáme s veškerými nejasnostmi, které ztěžují výzkum.⁸⁶ V některých případech se nedalo ani určit, co je cena knihy a co počet. Ceny knih se obecně v inventářích neuváděly. Finančního ohodnocení se dostalo hlavně předmětům z drahých kovů. Rovněž se neuvádělo – jako v případě měšťanů na Novém Městě pražském – místo vydání nebo vydavatel.⁸⁷

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž, s. 301 a s. 299.

⁸⁴ HOJDA, Z.: Měšťanské barokní sbírky v Praze a Olomouci. In: Historická Olomouc a její současné problémy V. Tématický sborník příspěvků zaměřený na historickou, uměleckohistorickou, literárněvědnou a hudebněvědnou problematiku období baroka v Olomouci s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem. Olomouc 1985, s. 310.

⁸⁵ Tamtéž, s. 315.

⁸⁶ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folia 375v-390v.

⁸⁷ FEJTOVÁ, O.: Zahraniční literatura v měšťanských knihovnách na Novém Městě pražském v 17. století. Knihovna rodiny de Bois. In: Opera romanica 1. K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. České Budějovice 2003, s. 326.

Konečné číslo zkresluje fakt, že do soupisu jsou právě zahrnuty i knihovny, kde počet knih nepřesáhl 5 kusů. Aby srovnání s Hojdovými závěry bylo úplné, následující čísla jsou okleštěna o ony malé libráře, ale stále se v 26 knihovnách nachází něco okolo 12 000 kusů.

Je možno konstatovat, že po třicetileté válce měli měšťané stejné a dokonce větší knihovny než před švédskou okupací.

Podobně je to s jazykovou stránkou knihoven. V naprosté většině případů převažuje u knih v knihovnách němčina a latina. České tituly se nacházejí v knihovnách menšího rozsahu, hlavně v pozůstalostech řemeslníků. K tomuto závěru došel i Hojda co se Olomouce po roku 1689 týče. V Praze jsou knihovny výrazně jazykově rozmanitější, knihy jsou ve třech a více jazycích.⁸⁸

Zajímavý je rovněž pohled na předbělohorskou dobu. Období 1620-1640 zpracoval v článku *Olomoucké knihy v době baroka* Petr Voit. Upozorňuje na pokles zájmu o knihy ve sledované etapě oproti 16. století.⁸⁹ Je možné, že různé hospodářské problémy, které (nejen) Olomouc provázely už od druhé poloviny 16. století, zájem o knihy poněkud otupily. Podrobněji se o velikostech měšťanských knihoven nezmiňuje, jeho metodika směřuje hlavně k poznání tématické struktury fondu.

Cenné informace přinesla ve svém příspěvku k dějinám Loun Olga Fejtová. Ta zkoumala knihovny lounských měšťanů z let 1552-1612. V 223 soupisech⁹⁰ našla autorka 50 pozůstalostí, které obsahovaly knihy. Do celkového počtu knihoven pojala i ty, kde měl měšťan jen jednu knihu. V druhé skupině se počet titulů pohyboval od 4-20, ve třetí 21-100 titulů a poslední skupina zahrnovala knihovny s více

⁸⁸ HOJDA, Z.: c. d., s. 316.

⁸⁹ VOIT, P.: *Olomoucké knihy v době baroka*. In: *Historická Olomouc IV. Sborník referátů z celostátního symposia, konaného v Olomouci ve dnech 9.-12. února 1982*. Olomouc 1983, s. 339.

⁹⁰ Sic! 323. Autorka ve dvou větách uvádí dva odlišné údaje, v jednom z případů se zřejmě jedná o překlep.

jak 101 svazky (výskyt jen u třech osob)⁹¹ Autorka zdůrazňuje, že početní rozsah knihovny je pouze jedním z kritérií, kterým se dá posoudit kvalita knihovny.⁹² Dalším aspektem je tématičnost fondu. Právě na tu se Fejtová zaměřila nejvíce a podrobně rozdělila literaturu na několik okruhů a podokruhů.⁹³

Podle výzkumu Fejtové mělo 14 měšťanů ve druhé skupině celkem 105 knih, ve třetí vlastnili 4 lidé 189 knih a v poslední 3 již zmiňovaní.⁹⁴ Ačkoliv Louny byly mnohem menším městem než Olomouc, můžeme tvrdit, že v porovnání pobělohorské Olomouce a předbělohorských Loun se nezdá, že by Olomouc finančně až tak moc utrpěla, že by si měšťané nemohli knihy dovolit. Argument, že Louny byly i z hlediska počtu obyvatel menší, zde neobstojí, protože po skončení třicetileté války zbylo v Olomouci z původních 30 000 obyvatel něco okolo pouhých 2 000.⁹⁵ Co se týče povolání, lidé v jejím výzkumu se ve většině případů (70%) živili řemeslem.⁹⁶ V poslední části práce srovnává své závěry s Berounem, Novým Městem pražským a předbělohorskou Olomoucí. Dochází k poznání, že předbělohorské Louny i Olomouc na tom byly víceméně velikostí knihoven podobně, lišil se spíše počet, který byl samozřejmě v Olomouci vyšší. Ve srovnání s Novým Městem pražským ale Louny i Olomouc nedosahují velikosti a rozmanitosti pražských knihoven.⁹⁷

Co se však týče německého Norimberku, v tomto srovnání naopak má Olomouc relativně silnou pozici. Ve sledovaném období 1600-1700 se našlo ve 137 pozůstalostních inventářích 56 knihoven. V letech 1651-1700 vlastnilo knihy 21 měšťanů. Olga Fejtová velikostně

⁹¹ FEJTOVÁ, O.: Lounské měšťanské knihovny v době předbělohorské. In: Sborník okresního archivu v Lounech 4. Louny 1991, s. 9.

⁹² Tamtéž, s. 10.

⁹³ Více v kapitole o tématickém členění fondů.

⁹⁴ FEJTOVÁ, O.: c.d., s. 10.

⁹⁵ KOUDELA, M.: c. d., s. 367.

⁹⁶ FEJTOVÁ, O.: c.d., s. 14.

⁹⁷ Tamtéž, s. 17.

rozdělila knihovny do 4 kategorií: na knihovny o 1-3 knihách, 4-20 knihách, 21-100 a knihovny s více jak 100 tituly.⁹⁸

Václav Bůžek se o knihovnách měšťanů v předbělohorské době v práci *Každodenní kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době* zmiňuje pouze v souvislosti s rozdělením měšťanských domácností do sociálních skupin A-C, kdy C dělí ještě do tří podskupin. Tyto podskupiny zahrnují nejbohatší měšťany, kteří i vlastnili knihy. Bohužel však z článku nelze vyexcerpovat podrobnější informace.⁹⁹

Z výše uvedených studií je tedy patrné, že lidská touha po vzdělání a pobavení přežila i války a jiné katastrofy. Předbělohorské období se vyznačuje sice velkými kulturními investicemi, které těsně po válce výrazně zeslábly, rozhodně ale nejde paušalizovat, že se jednalo o čas vrcholné prosperity, zatímco pobělohorská doba byla obdobím naprostého úpadku. Některé záležitosti kontinuálně pokračovaly, mezi nimi právě třeba investice měšťanů do knih a knihoven, rozhodně alespoň v poslední třetině 17. století.

Uvedené práce také naznačují, že dosud se v české historiografii neobjevilo podrobné dílo, které by bylo schopné pojmut veškeré informace o knihách a knihovnách v českých zemích, a to jak v předbělohorském, tak pobělohorském období. Nejdále v tomto oboru asi dospěla společná práce Jiřího Cejпка, Jana Činčery, Ivana Hlaváčka a Pravoslava Kneidla *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Hlavní obsahovou náplň ale tvoří hlavně popis nejvýznamnějších zámeckých, klášterních, měšťanských a institucionálních knihoven a chybí zobecňující formulace. Naštěstí je popis většiny knihoven zaměřen jak na velikostní charakteristiku, tak na tématičnost dané sbírky.

⁹⁸FEJTOVÁ, O.: c. d., s. 164-165.

⁹⁹BŮŽEK, V.: Každodenní kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době. In: Opera historica 1. Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době. České Budějovice 1991, s. 54.

5. Tématická struktura měšťanských knihoven

Tématické členění fondu je jedním z hlavních ukazatelů čtenářského zájmu a úrovně vzdělanosti a kultury. Složení knihoven vypovídá o čtenářské orientaci jeho majitele, a proto by v žádné práci tohoto typu neměl být vynechán alespoň nástin této problematiky.

Přesné procentuální vyjádření počtu jednotlivých tématických oblastí nebylo úplně možné. Jak už bylo řečeno, někdy písař nepovažoval za důležité uvést jméno titulu. Autorce práce se podařilo určit a alespoň přibližně zařadit velkou většinu titulů. Ty ostatní bohužel nemohly být do této práce zahrnuty.

Kapitola sleduje poměr náboženských, historických, lékařských a právnických spisů. Ty dále člení – pokud to bylo možné, do dalších podkategorií. Přináležitost některých titulů do některé z výše uvedených skupin se dala poznat hned ze záznamu, pokud měl badatel dříve možnost se s tituly setkat. V opačném případě musely přijít na pomoc různé katalogy a soupisy. V tomto směru se při určování českých titulů výtečně osvědčil projekt *Knihopis.org*.¹⁰⁰ Zde zpřístupněný *Slovník knihtiskařů* pomohl u některých jmen objasnit, zda byl měšťan knihvazačem nebo tiskařem, a také byl nápomocen při přesném určování tématického zaměření českých tisků.¹⁰¹ Hledání personálií a určování jejich povolání velice usnadnil projekt VD17¹⁰² a to hlavně v oblasti tisků německé provenience. Doplňující funkci pak měly vlastní katalogy institucí *Bayerisch Staatsbibliothek*¹⁰³,

¹⁰⁰ *Knihopis digital : České prvotisky a staré tisky (1476-1800) on-line* [online]. Praha : Filozofický ústav AV ČR - Kabinet pro klasická studia, nevedeno [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.knihopis.org/index.asp>>.

¹⁰¹ Příkladem např. Mikuláš Hradecký, folio 163r.

¹⁰² *VD17 : Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts* [online]. Bayerisch Eisenstein : Bayerische Staatsbibliothek, 2005 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.vd17.de/>>.

¹⁰³ *Bayerische Staatsbibliothek : Information in erster Linie* [online]. Bayerisch Eisenstein : Bayerische Staatsbibliothek, 2010 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<https://opacplus.bsb-muenchen.de/InfoGuideClient/search.do?methodToCall=start>>.

katalog vědecké knihovny v Olomouci¹⁰⁴, katalog *Bibliothèque nationale de France*¹⁰⁵, *National library of Australia*¹⁰⁶ a dále tištěný několikadílný *Soupis starých tisků ve fondech Státní vědecké knihovny v Olomouci : Tisky z let 1501-1600*, které sestavil Václav Pumpřla.¹⁰⁷

V kapitole jsou následně rozebrány měšťanské knihovny, jejichž tématická skladba patří k nejpozoruhodnějším ze všech pozůstalostních inventářů. Objevují se jména, jež jsou zmíněna v části o velikosti knihoven, ale bylo nesmírně zajímavé, a v některých případech i nutné, aby byly popsány i zde.

V tabulce je dále uveden výčet nejčastěji se objevujících nebo nejzajímavějších autorů, a to v kategoriích všeobecně zařazení autoři, medicína, právo a teologie.

Problematika členění fondu

Členění do tématických skupin naráží na několik problémů. Předně je to nejednotný způsob zápisu knih nejen u více písařů, kde by to bylo pochopitelné, ale také u každého jednotlivého písaře je způsob zápisu proměnlivý. Zápisy můžeme rozdělit do několika skupin:

- a) je uvedena pouze část titulu bez autora (velká část zápisů, např. *Praxis medicinae praxis*).¹⁰⁸
- b) je uvedena pouze část titulu s autorem (Jacobi Wecker *De Secret*).¹⁰⁹
- c) je uveden pouze druh literatury (*Gesangbücher*).¹¹⁰

¹⁰⁴ *Vědecká knihovna v Olomouci* [online]. Olomouc : 2008-2010 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://aleph.vkol.cz/F?RN=436779269>>.

¹⁰⁵ *Bibliothèque nationale de France* [online]. Paris : 2010 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://archivesetmanuscrits.bnf.fr/search-form.html>>.

¹⁰⁶ *National library of Australia* [online]. Canberra : 2010 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <Bibliothèque nationale de France [online]. Paris : 2010 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <http://catalogue.nla.gov.au/>

¹⁰⁷ Dílů je celkem 29.

¹⁰⁸ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 249v.

¹⁰⁹ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 342v.

d) není uveden ani autor ani titul (*4 grosse Bücher*).¹¹¹

e) je uveden jen autor (Colerus).¹¹²

Z toho vyplývají další úskalí: pokud je uveden jen autor, který se zaměřoval na více oborů, nemůžeme určit, zda jeho dílo spadá do tématické skupiny náboženství, přírodních věd, medicíny aj.¹¹³ Tato překážka nevadí pouze při zařazování antických děl, protože pro ty vytvořila autorka bakalářské práce jednu kategorii bez dalšího členění. K tomuto rozhodnutí ji vedl fakt, že vlastnění děl antických autorů bylo v poválečné a tvrdě rekatolizované Olomouci vzácností a jejich celkem častý výskyt je spíš překvapující. Zajímavým zjištěním je výskyt protestantských děl. Na příkladu některých knihoven je protestantská literatura rozebrána v další kapitole.

Z jazykového hlediska převažuje hlavně němčina a latina. Latina se vyskytuje převážně u vzdělanějších osob (radní, starosta, lékař, právník), němčinu najdeme u řemeslníků. Čeština vyskytuje jen sporadicky a většinou se jedná o modlitby a různé výklady evangelia či *Bible* celkově.¹¹⁴

Obtížné je zejména určení provenience, odkud vytištěný titul pochází. Tato otázka sice není součástí bakalářské práce, ale fakt opět upozorňuje na nedostatečnost (nebo nedbalost) vedení záznamů. Přes katalogy knihoven, archivů a dalších institucí se dá místo vydání dohledat, ale ne vždy s úspěchem. Pokud je někde uvedeno místo vydání, jedná se spíš o výjimky (*Münicher Gebetbuch, Nürnberger*

¹¹⁰ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 24v.

¹¹¹ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 273v.

¹¹² Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 63r.

¹¹³ Příkladem budiž již zmíněný Phillip Theoprastus Paracelsus.

¹¹⁴ Jako příklad můžeme uvést Rzebrik, Klenot ducha, Zlatý prsten, Veczerní modlitby apod.

*Catechismus*¹¹⁵. Někdy takové označení nemusí nutně znamenat místo původu, ale v tomto případě tomu tak je).¹¹⁶

Podíl náboženských, lékařských, právnických a jiných titulů

Do tabulky jsou zahrnuty veškeré tituly, i ty evangelické, které jsou potom zvlášť uvedeny v následující kapitole.

Tabulka č. 3. Tématická struktura knihoven

	% z celkového počtu knih
Teologie	± 52 %
Právo	± 10 %
Medicína	± 10 %
Antika	± 3%
ostatní	± 19%

Čísla jsou samozřejmě opět orientační, protože zařazení některých titulů nebylo možné nebo obtížné a v některých případech se jedná spíš o odhad. Nicméně zcela jasně tématicky vévodí literatura náboženská – a to teologická a světská. Náboženská krize zmítající Evropou už řadu let pravděpodobně i zvýšila zájem lidí o náboženské otázky, což vedlo ke snaze je pochopit a to z různého úhlu pohledu. Například knihy o scholastice se však objevily jen v jedné pozůstalosti. Z této skutečnosti je možné usuzovat, že středověký výklad věroučných otázek definitivně zmizel ze zájmového okruhu čtenářů. Naopak nejoblíbenějšími publikacemi v knihovnách olomouckých měšťanů byly různé modlitební knihy, zpěvníky, misály, brevíře, knihy o duši, officia¹¹⁷, kázání, katechismy, legendy a *Bible* nebo její části. Movitější majitelé si nechávali svázat Bibli do kůže a ozdobit stříbrným nebo zlatým kováním.

¹¹⁵ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2023, sig. 126, folio 182v.

¹¹⁶ FEJTOVÁ, O.: Die bürgerliche Buchkultur in Nürnberg im 17. Jahrhundert. In: Acta Comeniana, roč. 41, rok 2003, č. 17, s. 168.

¹¹⁷ Povinná denní modlitba římskokatolických řeholníků a klasiků.

Ze světské literatury se objevují nejhojněji katechismy, které z celkového počtu teologických knih tvoří cca 23%, následují modlitby a knihy duchovní s cca 18%. Zbylé výše zmíněné položky nedosahují ani 10% a třeba celé *Bible* (nejen pouze *Nový zákon* nebo určitá evangelia), dokonce tvoří necelé 1%. V legendách se objevuje nejčastěji *Následování Krista* nebo *Život Kristův* od různých autorů. V několika případech se vyskytlo *Římské martyrologium*.

Mezi zajímavými tituly nalezneme hlavně Schereriho postilu, teologické spisy o následování Krista, spisy svatého Augustýna a Tomáše Akvinského, díla Benedicta Brugnola, Cornelia Agrippy, Athanasia Kirchera, Ludvíka Gratiana, Johanna Dietenbergera (hlavně autora katechismů), Jacoba Sylvaniho, Thomase de Kempise nebo Jacoba Marchantia.

Občas bylo obtížné zařadit danou osobu do správné skupiny, jelikož docházelo ke shodě jmen (jako např. naposledy zmíněný Jacoba Marchantia) V tomto případě se autorka řídila podle data narození (zda nepřesahovalo zkoumanou dobu) nebo podle díla, pokud byly názvy titulů k nalezení. Stejně postupovala i u zbývajících skupin.

Ve skupině právo v drtivé většině převažovalo dílo *Corpus Juris Justinianis* a rozbory zákoníku od různých autorů. Za zajímavé je možno považovat nálezy nejen *Českého zřízení zemského a obnoveného zřízení zemského pro Čechy*, ale i *Zřízení zemského pro Moravu*. Výskyt není příliš častý (například ve srovnání se zákoníkem *Corpus Juris Justinianis*), ale stojí za to si ho všimnout. V minimálně pěti případech se vyskytl právnícký dokument *Zlatá bula Karla IV*. V olomouckých knihovnách také uchovávali měšťané právnícké dokumenty cizí provenience. Nejčastější je výskyt *Saského zrcadla*, jeho interpretace a polemizace (Třeba *Differentiane Juris*

civilis et saxonici)¹¹⁸. Některé exempláře se vyskytují pouze jednou či dvakrát, jako například *Der Regno Danie et Norwegiae, Kniha pŕuhonŕ* nebo *Privilegia města Frankfurtu*.¹¹⁹ Určité zajímavou záležitostí je několikanásobný výskyt holandského práva. V dřívějších dobách hojně využívána práva magdeburská se v pobělohorských knihovnách nachází velmi málo (tato právnická příručka byla rozpoznána ve 2 pozůstalostech).

Mezi autory, zabývajícími se právnickou profesí, nalezneme mnoho zajímavých jmen. Jedním z těch nejčastěji se vyskytujících je postava Johannese Corvina, holandského právníka a teologa.¹²⁰ Dále v pozůstalostech nalézáme právnické osobnosti jako Joachima Cameraria, politika, diplomata a právníka¹²¹, Ariea Pineliho, Henrica Boceria, Jacoba Ignáce Hacka nebo Nicolase Vigelia.

Medicínu můžeme rozdělit na dvě velké samostatné skupiny. Do jedné se řadíme odborné a naučné lékařské publikace (o anatomii, fyziologii, chirurgii), do druhé knihy spíše pro laickou veřejnost (farmakopy¹²², různé apatyky a herbáře). V první skupině se vyskytují jména slavných antických lékařů Hippokrata, Galléna a Apollinaria. Z toho samozřejmě vychází mnoho interpretací, inovací jejich děl a polemiky s nimi, nejčastěji ve formě aforismů.¹²³ Z autorů odborných publikací musíme jednoznačně zmínit Theoprasta Paracelsa, a přestože u mnoha děl nelze určit, jestli se jedná o medicínský počin nebo dílo z oblasti přírodních věd, můžeme se domnívat, že v knihovnách lékařů tomu tak bude spíš než u jiných povolání. Dále se častěji než u jiných jmen objevuje Antonius de Guevarra a Girolamo Mercurialia, který kromě všeobecných spisů

¹¹⁸ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 79r.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ VD17 : *Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts* [online]. Bayerisch Eisenstein : Bayerische Staatsbibliothek, 2005. Dostupné z: <http://gso.gbv.de/xslt/DB=1.28/SET=1/TTL=1/SHW?FRST=8>

¹²¹ I zde dochází ke shodě jmen. Vzhledem k názvům titulů však bylo snadné vyloučit profese botanika a hudebníka.

¹²² Lékopis.

¹²³ Typické ve Wincklerianově knihovně.

o lékařství zkoumal i chirurgii, Cornelius Agrippius¹²⁴ a další. Ze specializací se nejčastěji objevuje právě anatomie, fyziologie, chirurgie a pak zvláštnosti jako knihy o melancholii. Ve druhé skupině vévodí hlavně různé farmakopy, apatyky, následují herbáře a knihy o ranhojičství nebo knihy nazvané *Spiegel der Gesundheit*. Autorem nejčastěji se vyskytujících farmakop je Augustin.¹²⁵ Z herbářů se v pozůstalostech většinou objevují ty, jejichž autorem je Pietro Andrea Matthioli, italský lékař a botanik. Knihy o bylinkách a koření jsou zařazeny do kategorie ostatní, protože ty autorka nepovažuje vyloženě za lékařské knihy. Z častého výskytu tzv. *Krauterbuch* však můžeme soudit, že to byl titul velice oblíbený. V jedné pozůstalosti měl majitel třeba jen tuto knihu a žádné další, ani *Bibli* nebo zpěvník, jak bychom mohli spíš očekávat.¹²⁶

Výskyt antické literatury je možné považovat za zajímavý a trochu zvláštní v době rekatolizace a střetu renesančního humanismu s barokem. Z výše uvedeného podílu antiky v olomouckých knihovnách zajímal měšťany největší měrou asi Aristoteles, co se týče filozofie. Jeho učitel Platón se takové oblibě netěšil – jeho jméno se objevilo snad jen ve dvou pozůstalostech. Důvodem bylo zřejmě pozdní objevení a rozšíření znalosti jeho díla v Evropě. Ovšem nejoblíbenějším antickým autorem je Cicero, a to hlavně jeho titul *O řečnících*. Cicero se vyskytuje ve více než 100 případech a tvoří tak skoro polovinu veškeré antické literatury zanesené v inventářích. Dalším hojně se vyskytujícím spisovatelem a básníkem je Ovidius – většinou není specifikováno dílo, ale s jistotou víme o jeho *Metamorfózách*. V pozůstalostech bylo nalezeno okolo 40 titulů. V žebříčku oblíbenosti by mohl třetici doplňovat satirik Martialis,

¹²⁴ O Agrippovi by se dalo říct, že byl renesančním učencem (žil v letech 1486-1535). Zajímal se o přírodní vědy, okultní síly, astrologii, alchymii, byl teologem, právníkem a lékařem.

¹²⁵ Bohužel nebylo možné určit, zda se jedná o Augustina Dolscia (1590-1606), Augustina Schurffa (1495-1548) nebo jiného lékaře.

¹²⁶ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 748v.

kdyby dvě desítky titulů nebyly odkazem pouze jednoho inventáře.¹²⁷ Srovnatelně stejně se v pozůstalostech vyskytuje Titus Livius a Seneca. U Senecy je podobný problém jako například u Theoprasta Paracelsaa – totiž že není ve všech případech přesně specifikované dílo. Můžeme však konstatovat, že jsou zastoupeny práce filozofické a dramata.

Méně často se vyskytují jména dramatiků Sofokla, Euripida, Aischyla, Terentia a Plutarcha. Z básníků vlastnili měšťané nejčastěji ještě Horatia, Vergilia, Homéra nebo Ezopa. Historici jsou zastoupeni velice nevýrazně – Tacitem a Thukydidem skoro v pěti kusech.

Z výše popsaného lze vyzorovat, že měšťany pravděpodobně nejvíce zajímala politika a řečnictví. Však také rétorika tvoří jednu z nejčastěji uváděných položek v kategorii ostatní.

Pod tuto skupinu zahrnula autorka matematiku, astronomii a kosmografii, magii, ekonomii, gramatiku a slovníky, heraldiku a genealogii, zeměpis a atlasy, poezii, dějiny, knihy o válečnictví, rétoriku, církevní dějiny, školní knihy, chemii, hospodářství, zábavnou literaturu, filozofii a několik dalších. Každá skupina by se dala samozřejmě členit na mnoho podskupin, autorka se však domnívá, že tolik podrobný rozbor není pro poznání čtenářských zájmů měšťanů zase tak důležitý. Kategorizace slouží spíše jako orientační body, mnohem názornějším příkladem jsou níže uvedené rozборы jednotlivých vybraných knihoven.

Nejčastějším oborem matematiky je aritmetika a poté geometrie. Za všechny zmiňme alespoň řeckého matematika Euklida.

Můžeme se domnívat, že kosmografie podle relativně častého výskytu patřila k oblíbenému čtivu raně novověkého měšťana. Z autorů

¹²⁷ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 387v.

nejvýrazněji vystupuje Sebastian Münster¹²⁸, bývalý františkánský teolog a následně reformátor, Gerhard Mercator¹²⁹ a Claudius Ptolemaios.

Slovníky většinou poskytují překlad pouze z jednoho jazyka do druhého. Ve Wincklerianově knihovně se nachází kupříkladu slovník hebrejštině, stejně jako hebrejská gramatika nebo gramatika hebrejsko-araméjská.¹³⁰ Gramatik je skoro dvakrát větší počet, ale i slovníky mohou teoreticky vypovědět o jazykovém vzdělání a potřebách měšťanů. U lékařů samozřejmě nesmí chybět slovníky řecko-latinské, někdy italské.¹³¹ Ne ve všech soupisech se dá poznat, o jaký slovník jde, často je titul popsán pouze slovem *Dictionarum*, což ovšem nemusí hned znamenat, že se jedná o slovník jazykový, protože v některých případech se může jednat o medicínský, právnícký nebo teologický lexikon. Velkou výjimkou je slovník trilingvní, jako je tomu v pozůstalosti Christophera Selbera.¹³² Řecko-latinskou gramatiku vlastnila vedle dalších měšťanů také Judith Kratzerin a to hned 10 exemplářů.¹³³ Tyto sloužily jako školní výukové pomůcky.

Z oblasti genealogie a heraldiky se objevují buď tituly bez autora nebo *Štambuch slezský* Bartoloměje Paprockého z Hlohov, v pozůstalosti Václava Meipnera *Štambuch polských králů*¹³⁴ a u Ignáce Lercha

¹²⁸ Sebastian Münster je autorem jednoho z klíčových děl raného novověku *Cosmographia, Das ist: Beschreibung der gantzen Welt : Darinnen Aller Monarchien Keyserthumben/ Königreichen/ Fürstenthumben/ Graff- und Herrschafften/ Länderen/ Stätten und Gemeinden*.

¹²⁹ *VD17 : Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts* [online]. Bayerisch Eisenstein : Bayerische Staatsbibliothek, 2005. Dostupné z: <http://gso.gbv.de/xslt/DB=1.28/SET=2/TTL=1/SHW?FRST=1>

¹³⁰ Wincklerianova knihovna. Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 90r.

¹³¹ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 104r-v.

¹³² Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2023, sig. 126, folio 178v.

¹³³ Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2023, sig. 126, folio 183r.

¹³⁴ Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 678r.

Zrcadlo markrabství moravského od Bartoloměje Paprockého z Hlohohol.¹³⁵

Zeměpisná literatura zahrnuje širokou škálu popsaných zemí. Mnohé tituly se objevují pouze jednou, ale i přesto je zájem měšťanů o poznávání cizích zemí pozoruhodný (můžeme se domnívat, že některé z nich měšťané navštívili nebo v nich po dobu trvání války pobývali, než se někteří z nich vrátili po válce zpět do Olomouce). Kromě topografie německého Brandeburgu, popisu Belgie, Švýcarska, Itálie, Řecka nebo Portugalska, tedy oblastí ležících na evropské pevnině, najdeme v pozůstalostech cestopisy nebo popisy Malty, Skotska a Hybernie, dokonce i publikace o Americe. V jedné pozůstalosti se objevil i titul české proveniencce *Cesta z Prahy do Jeruzaléma* od Václava Šaška z Bířkova.¹³⁶ Co se týče atlasů, nejčastěji se v pozůstalostech objevuje *Atlas Marianus*, který byl příručkou pro poutníky účastnících se stále častěji pořádaných procesí a slavicích se svátků. Protože se jedná spíš o průvodce, autorka práce jej nezařadila do náboženské literatury. Dalším podobným počinem je *Katolická mapa*. U jiných uvedených zeměpisných příruček bohužel nelze přesně určit, jaké země nebo oblasti se popis týká.

Do zábavné literatury můžeme zahrnout prakticky cokoliv, co nijak nesouvisí s politickou nebo hospodářskou oblastí. Zde by bylo záhodno zmínit minimálně tři díla – a to jediný exemplář *Důmyslného rytíře dona Quijota de la Mancha* od Miguela de Cervantese, *Dobrodružného Simplicia Simplicissima* Hanse Jakoba von Grimmelshausena, španělský rytířský román *Amadis* a *Zábavu v dámském pokoji* (Frauzimmer Belustigung) Samuela Sturma.

V podkategorii magie se nejčastěji vyskytovaly knihy o alchymii (*Magna alchymica*), a minimálně jednou se objevil i titul *De arte cabalistiche* od Johannese Reulicha, který do určité míry můžeme považovat za teologický spis, pokud připustíme, že se ve společnosti

¹³⁵ Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 556r.

¹³⁶ Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 204r.

křesťanských teologických spisů objeví spis věnovaný herezi/odnoži židovského vyznání. Trochu v jiné pozici stojí tisk mající v názvu titulu sousloví *Orientalische Kirche*. Ten pravděpodobně pojednává o islámu, nicméně s určitostí to tvrdit nemůžeme. Pro tuto variantu napovídá skutečnost, že v podkategorii historie najdeme tituly o dějinách tureckého národa. Tureckou hrozbu obyvatelstvo pociťovalo stále, obzvlášť po rakousko-turecké války v letech 1663-1664.¹³⁷

Do podoboru filozofie bychom mohli zahrnout další knihy z oblasti teologie, nebo naopak vydělit spisy zabývající se politikou. Autorka tady uvádí hlavně tituly, které ji zaujaly nejvíce.

V minimálně dvou případech obsahují pozůstalosti práci Pierre Grégoira Tolosánského, konkrétně *De republica libri sex et viginti*, Niccoló Machiavelliho a jeho *Vladaře*¹³⁸, bylo objeveno jméno Thomase Campanelly, Jeana Bodina a jeho práci *Šest knih o republice*, Thomase Mora a Erasma Rotterdamského. Rozhodně překvapivý byl nález *Instrukce* anglického krále Jakuba I.¹³⁹ Je otázkou, jestli spis přetrval z dob intenzivních anglo-českých vztahů v době předbělohorské¹⁴⁰ nebo měšťan získal titul nějakým jiným způsobem.

Poněkud komplikované bylo zařazení svatého Augustina. Veškeré spisy řadíme samozřejmě do teologie, ale spis *Vyznání* zapadá i do kategorie filozofie jako takové.

Měšťané vlastnili i malé množství příruček a domácích rádců (jak bychom možná řekli dnes), které jsou shrnuty pod společné záhlaví

¹³⁷ ČAPKA, F.: Dějiny zemí koruny české v datech. Praha 1998, s. 316-317.

¹³⁸ Pravděpodobně. Na jednom místě je u jména Machiavelli uvedeno *De republica*, ale podle dostupných údajů se ve sledovaném časovém období neobjevuje nikdo toho jména, kdo by napsal takový politicko-filozofický spis. Proto se můžeme domnívat, že písař možná jen jméno titulu spletl.

¹³⁹ Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 342v.

¹⁴⁰ Více k problematice česko-anglických vztahů v době předbělohorské a k bitvě na Bílé hoře POLIŠENSKÝ, J.: Anglie a Bílá hora. Praha 1949. K literárním stykům blíže MILLER, J.: Falcký mýtus. Praha 2004.

hospodářství. Narazíme například na kuchařky – a to překvapivě v pozůstatostech mužských příslušníků měšťanstva – a minimálně dvakrát na spis Jana Dubravia. V soupisech se rovněž objevila díla věnovaná ekonomii.

Z podkategorií nás může zaujmout také relativně bohaté zastoupení historické literatury. I zde můžeme polemizovat, že kalendáře nebo některé kroniky spadají spíše pod kategorii zábavná literatura, ale autorka se rozhodla zařadit díla sem.

Mnohdy titul není specifikován ani jménem autora ani názvem, přívlastek „německá, česká nebo latinská“ kronika nám vypoví maximálně o jazyku, ve kterém je kronika napsána. O českých zemích pojednávají kupříkladu tituly *Politia histor boheme* nebo (volně přeloženo) *Vyprávění o prvních knížatech českých*. Podařilo se vypátrat i Piccolominiho kroniku. Historická produkce je vcelku bohatá, ale kromě kalendářů Adama z Veleslavína nejsme s to určit, jaké další letopisy pozůstalosti obsahovaly. Pouhou domněnkou je, že teoreticky, s přihlédnutím k oblíbenosti autorů a přetrvávajícím zájmem o české dějiny, mohly knihovny uchovávat i *Kosmovu kroniku* nebo *Kroniku takzvaného Dalimila*.

Na druhou stranu se v mnoha případech vyskytlo jméno židovského historika Josepha Flavia. Dále minimálně jednou byly rozpoznány dějiny Anglie a několikrát církevní dějiny.¹⁴¹ Saská kronika bude pravděpodobně známa pod jménem *Saská kronika světa*, která vypráví dějiny lidstva od vzniku světa přes dějiny římské říše, dějiny Franků a končí vládou císaře Fridricha II.¹⁴² V soupisech několikrát zmíněný Wenzeslaus Sturm je zastoupen svou *Kronikou od začátku světa po léta Krista pána, spasitele našeho*.¹⁴³ Dále do podskupiny historie

¹⁴¹ Opět titul bez autora: *Historia Ecclesiastica*. Někde nešlo určit, kdo je autorem díla. Mohl to být Alexandr Natalis, stejně jako Beda Venerabilis, Eusebius z Kaisareje, Andreas Schuler nebo Johann Jacob Bechler.

¹⁴² *Universitätsbibliothek* [online]. Heidelberg : 2010 [cit. 2010-04-11]. Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg. Dostupné z WWW: <<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/sammlung2/werk/pdf/cpg525.pdf>>

¹⁴³ *Chronica von anfangk der Welt biss auffs Jahr Christi unsers Erlsers 1596*. Český překlad titulu nebyl nalezen. Zdroj: *Christie´s* [online]. 2009 [cit. 2010-04-11].

spadají dějiny Polska (polská kronika nebo vyprávění o knížatech: *Die Schlessischen Fürsten und Stadterklärung*), blíže nespecifikované dílo *Historicus von der schönen Juliana*, dějiny Milána, dějiny Nizozemí, dějiny Anglie Jamese Howella, *Dějiny čtyř monarchií*¹⁴⁴ nebo *Vídeňská kronika* Caspara Mauera. Kniha o křesťanských hrdinech (*Christliche Heldenbuch*) může snad patřit do historie, stejně jako do zábavné literatury nebo náboženských spisů.

Tolik ke všeobecnému zhodnocení soupisů. Následující řádky patří tématickému rozboru vybraných měšťanských knihoven.

Tématický rozbor vybraných měšťanských knihoven

Marina Hans Grüberin, (pravděpodobně tedy vdova po knihvazači), má v knihovně něco okolo 1 500 knih. Číslo kolísá, protože se můžeme domnívat, že ne všechny položky jsou skutečně knihy, a jen nepozorný písař zanesl pod hlavičku „Nesvázané knihy“ i obrazy a papíry. Kvůli povolání manžela nelze poznat, jaká byla čtenářská orientace manželů, pokud vůbec byla. Tématický rozbor však ukazuje na zájmy měšťanů, takže není příliš důležité vědět, že Marina ani její manžel možná čtenáři ani nebyli.¹⁴⁵

V nesvázaných knihách převažuje náboženská literatura, hlavně katechismy¹⁴⁶, breviře, misály, zpěvníky (i české *Písně adventní*), evangelia, legendy (*Života Jana Evangelisty* německy) a modlitby (i české modlitby nazvané *Klenot duše* a *Prosebník*). Z teologických spisů bychom neměli opomenout zmínit díla Roberta Bellarminiho

Christie's. Dostupné z

WWW:<http://www.christies.com/LotFinder/lot_details.aspx?pos=2&intObjectID=915965&sid=>.

¹⁴⁴ Přesné určení nebylo možné dohledat.

¹⁴⁵ To, že manžel Mariny Hans Grüberin je spíš domněnka, jelikož v seznamu knihtiskařů se jméno Grüberin nevyskytuje, ani jiná jeho mutace, a seznam knihvazačů nebo prameny prakticky neexistují, vychází autorka hlavně z údajů v soupisu pozůstalostí.

¹⁴⁶ Přes 140 ks.

a Petra Bessaria, dvou výrazných účastníků katolické protireformace. Antiku zastupuje Cicero a lékařství farmakopa Augustova.¹⁴⁷

Svázané knihy jsou stejně variabilní jako nesvázané. Z náboženské literatury převládají v drtivé většině modlitební knihy (označené jako *Bettbuch* nebo *Gebetbuch*), zpěvníky, v menší míře misály (třeba venédský), legendy (nechybí *Římské martyrologium*, *Život Ježíše Krista* a *Ježíše ze Syrakús*), officia, postily (např. celkem známá *Postila dítek*), několik Biblí a přes dvě stovky katechismů. Za zmínku stojí ještě *Annales Ecclesiastici*, církevní dějiny, jejichž pravděpodobným autorem je Caesar Baronius¹⁴⁸, české modlitby *Prosebník*, *Lauki rozkosze* a Koldínova právní kniha *Prawa mieska*.¹⁴⁹

Další knihovnou v pořadí je už několikrát zmíněná knihovna lékaře **Heinricha Winckleriana**. Knihovna odráží profesní zaměření jejího majitele, jelikož v naprosté většině obsahuje lékařské tituly od rozličných autorů, z nichž se nejčastěji opakuje Theoprastus Paracelsus, Mercuralius, Martin Rulandi, Andreas Ferrerius, Georg Wecker, a další. Z méně odborné literatury je hojně zastoupen Augustinus se svou farmakopou nebo Mathioli s herbářem. Zajímavý je výskyt filozofického spisu, jejímž autorem je Dionýsios Aeropagita, a výskyt antických titulů: *Světových dějin* Plinia staršího, Vergiliových básní, Plutarcha, Horatia, Ovidia, spis *De re rustica* od Catona nebo Aristotela. Právě v jeho pozůstalosti je i spis Jeana Bodina *Šest knih o republice* nebo díla teologa a humanisty Giovaniho Pica della Mirandoly. Z přírodních věd je zastoupen Konrád Gesner a jeho blíže nespecifikované dílo nebo Caspar Schwenkfeld a práce věnovaná minerálním vodám.

Jak už bylo zmíněno, Wincklerian je také vlastníkem oné hebrejské gramatiky a slovníků. Jeho zájmy jsou velice široké, v pozůstalosti

¹⁴⁷ Knihy, inv. č. 2022, sig. 125., folio 48v-49r.

¹⁴⁸ *Universal access to all knowledge* [online]. 2001 [cit. 2010-04-11]. Internet Archive. Dostupné z WWW: <http://www.archive.org/stream/annalesecclesias03barouoft#page/n7/mode/2up>.

¹⁴⁹ Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 49r-51r.

najdeme i dílo věnované astronomii z pera Johannese Keplera nebo pár děl protestantského teologa Melanchtona.¹⁵⁰

Knihovna **Hanse Heinricha von Löw** je rozdělena tématicky na historii, politiku, právo, medicínu, ekonomii a ostatní knihy. Od ostatních knihoven zanesených v inventářích se liší tím, že kromě legend neobsahuje téměř žádnou náboženskou literaturu. Naopak hodně je zastoupena právníká a hospodářská literatura – *Saské zrcadlo*, *Moravské zřízení zemské*, *Instrukce od moravského tribunálu*, ekonomie Johannese Erasma Vegенера a drobná zvláštnost týkající se péče o zahradu. Také historická literatura nechybí. Právě v této pozůstalosti se objevuje *Kronika čtyř monarchií*, a dále *Historický popis Evropy*. Svě zastoupení má i několik medicínských knih.¹⁵¹

Vdova **Maria Barasaldin** nemá nijak rozsáhlou knihovnu, byl ale výjimečná tím, že se v ní objevují hlavně španělské tituly a autoři. Ze skromné identifikace měšťanky nelze poznat, zda je původaem ze Španělska nebo měla španělského manžela. Náboženská literatura je povětšinou německá, ale španělsky psaný je soubor děl (označených jako opera) kardinála Luighiho Caetaniho nebo legenda *La vita della Madona*. Vzhledem ke španělské orientaci knihovny není přílišným překvapením kniha o dějinách arabského národa.¹⁵²

Knihvazač **Christopher Selber** měl asi zámožné zákazníky, protože některé knihy v pozůstalosti jsou zdobené zlatým nebo stříbrným kováním a vázané v kůži.¹⁵³ I jeho knihtiskařská pozůstalost odráží hlavní čtenářskou orientaci olomouckého měšťanstva: obsahuje převážně náboženskou literaturu, jako například legendy (nejčastěji *Život Ježíše Krista*), různé modlitební knihy (označených jako bamberská, mnichovská, císařovna, olomoucká aj.) a dalších děl, určené pro běžného čtenáře a katolíka. Málo se vyskytuje opravdu „vysoká teologie“ – tedy díla určená pro teologicky vzdělané jedince

¹⁵⁰ Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folia 87r-90v, 97r-108v.

¹⁵¹ Knihy, inv. č. 2023, sig. 126, folia 117r-119r.

¹⁵² Knihy, inv. č. 2023, sig. 126, folio 156r.

¹⁵³ Např. dílo sv. Augustina, misály.

nebo lidi se zvýšeným zájmem o teologické otázky. Jedním příkladem je zde spis Ludovica de Ponteho. Často se vyskytují české tituly. Ty se objevují ještě v několika dalších pozůstalostech, z čehož můžeme soudit, že přes postupnou germanizaci města stále ještě existovalo malé procento měšťanů, kteří uměli česky. Z českých děl je v Selberově pozůstalosti zastoupen *Poklad dusse, Stromeček Žiwota věčného, Strom života a Ržebřík duchovní*.¹⁵⁴ Další tituly nijak nevybočují z obvyklého obsahu knižních soupisů v pozůstalostech.¹⁵⁵

Královský soudce **Ferdinand Julius Kirchendorf** má velice rozmanitou knihovnu. Díky jeho povolání se v soupisu nalézají často právnícké tituly (*Privilegia der Stadt Frankfurt*, dílo *Observationes Camerae Imperialis Joachima Mynsingera*, obvyklý *Justiniánský zákoník, Differentiae Juris civilis et Saxonici, Der Regno Daniae et Norwegiae, Moravské zřízení zemské*, holandské právo nebo nespecifikované dílo *Aria Pinelia Lusitania*), dále pak různé náboženské knihy a relativně častý je výskyt antické literatury (Cicero, Homér, Horatius), kronika Aenease Silvia Piccolominiho nebo jeden exemplář *Dona Quijota de la Mancha*, spis Thomase Mora a protestantské tituly, o kterých bude řeč na jiném místě.¹⁵⁶

Další vyloženě profesní knihovnou je bibliotéka **Aegidia Cristelia**, olomouckého lékaře. Ani zde nechybí latinsko-řecké slovníky, díla věnovaná lidské fyziognomii, Gallenus, nebo díla vycházející ze spisů Hippokratových. Mezi nejčastěji zmiňovanými jmény jsou lékaři Martin Rulandi, Daniel Senertius, Johannes Jacob Wecker, Johannes Schrederius, Hieronymus Mercurialis nebo Pietro Andrea Matthioli.¹⁵⁷

Bezkonkurenčně největší knihovnu ze všech měšťanů měl **Ferdinand Stoehl**, pravděpodobně také knihvazač. Jak už bylo zmíněno v jedné z předcházejících kapitol, v soupisu se objevuje více jak 3 000 knih. Největší procento tvoří již tradičně literatura náboženská, poté

¹⁵⁴ Pravopis je převzatý z Knihopis.org.

¹⁵⁵ Knihy, inv. č. 2023, sig. 126, folio 174v-178r.

¹⁵⁶ Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 77r-81r.

¹⁵⁷ Knihy, inv. č. 2022, sig. 127, folio 195r-200v.

právníká, filozofická, historická, lékařské knihy, antické tituly a další. Tedy varibialita je i tady patrná.

Většina položek se pohybuje ve vysokých číslech, třeba knih o kázání je okolo 40, 20 misálů, 60 oficií, 450 katechismů, 70 modlitebních knih a nechybí legendy, brevíře (např. benediktýnský a františkánský) a žalmy. Velkou část teologických spisů napsali autoři, kteří patřili k jezuitskému řádu. Z jiných řádů je pak zastoupen řád karmelitánský a kapucíni.¹⁵⁸ Ve cca 120 kusech je v soupisu zapsána scholastika.

V zástupu teologických děl nechybí ani *Summa theologická* Tomáše Akvinského nebo neurčené spisy Vincentia Ferrenia, kázání Johannese Capistrana a svatého Bonaventury nebo *Rituale Diocesis Olomuciensis* bez autora. Jelikož knihovna je hodně nábožensky zaměřená, lze se domnívat, že jméno Bohuslava Balbína můžeme spojit s některým z jeho historických nebo teologických děl.

I v knihovně Ferdinanda Stoehla najdeme evangelické knihy.

Z právnických knih můžeme zmínit například *Corpus Juris Canonici*¹⁵⁹ a *Labyrinthus Creditor* od španělského právníka a generálního vikáře Francisca Salgada de Somozy.

Z oblasti medicíny zaujal autorku práce autor velice pravděpodobně českého původu – Daniel Kominek. Je velkou výjimkou v zástupu převážně německých a italských lékařů.

Poněkud výlučné jsou tituly věnované hudbě. Kromě blíž neurčeného počtu neoznačných titulů se v soupisu objevuje *Svatoroční muzika* Adama Michny z Otradovic.

Naprosto ojedinělý exemplář z podkategorie zeměpis je popis Konstantinopole, *Salzburská kronika* a povídání o Americe.

¹⁵⁸ Spisy autorů z těchto řádů nejsou záležitostí pouze této pozůstalosti, ale aby se autorka neopakovala, rozhodla se je zmínit hlavně zde.

¹⁵⁹ Dílo se objevuje i v jiných pozůstalostech.

V pozůstalosti jsou slovníky, ale není buď není specifikovaný jazyk nebo vůbec druh slovníku.¹⁶⁰ Stejně tak je to s knihami historickými. Jako v mnoha jiných případech, ani zde není většinou ani uvedený počet.

Jedno z mála děl, kde je uveden autor i dílo je svatý Augustin a jeho *Vyznání*.

Ferdinand Stoehl měl i nejvíce školních knih – 77 kusů - a 161 map.¹⁶¹

Knihovnu **Johanna Godrieda Köppela** vybrala autorka pouze a jen z toho důvodu, že v pozůstalosti má pár zajímavých titulů – kosmografii Sebastiana Mynstera, dvakrát dějiny uherského království, metafyziku Matthiase Abeleho, *Ekonomii rakousko-českou* od Johannese Erasma Vegeneria, opět dílo Balbínovo, Tita Livia, *Saské zrcadlo*, či knihu o koření.

Jako další z posledních tří zde popsaných knihoven je bibliotéka **Ignáce Dominika Lercha**. V soupisu jeho pozůstalosti převažuje právnická literatura, zřejmě i proto, že byl olomouckým radním. Právnických titulů je okolo 60 kusů. Pak následuje náboženská literatura (přes 30 ks), medicína, historie a jiné.

Z právnické literatury zde můžeme zmínit *Corpus Juris Saxonici*, *Saské zrcadlo* v rozboru Christopha Cobellia, *Corpus Juris Civilis*, *In Praeceptorium Divinae Legis*, *Zlatou bulu Karla IV.*, *Moravské zřízení zemské* z roku 1535, opět práce o vládě Dánů, holandské právo, *Apelace anglické* Augustina Holtersena nebo *Differentia Juris Civitis et Saxoni*.

V náboženské oblasti Lerch moc titulů nenashromáždil, něco přes dvacet položek, většinou nějaké disputace, martyologia, spis kardinála Mazarina, *Nedělní evangelia* a neurčitelného autora práce *Speculum*

¹⁶⁰ Např. Henricus Dictionarum. Není přesně určen autor a tím pádem ani oborové zaměření slovníku.

¹⁶¹ Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 375v-390v.

Veritatis.¹⁶² Zajímavý a zcela ojedinělý je teologický titul *Duchovní výzbroj válečná opět proti Turkům a Eloquia et Encomia Universitatis Pragensis*. I v Lerchově knihovně byly evangelické tituly.

Zajímavá je sbírka historických knih. Kromě neurčených českých kronik zde najdeme díla jako Spangenbergovu *Saskou kroniku*, *Politia Histor Adama z Veleslavína*, dílo *Historický vylíčení pamětihodných dějin, které se přihodily v Horním a Dolním Německu, také v Itálii, Španělsku, Francii, Maďarsku a Čechách*, pravděpodobně od kazatele, básníka a diakona Konráda Lautenbacha, nebo historický popis Tróje.

V pozůstalosti je i pár slovníků a gramatik. Zeměpis zastupuje popis německých zemí.

Jako poslední výběr z děl můžeme zmínit kosmografii Claudia Ptolemaia a *Zrcadlo markrabství moravského* od Bartoloměje Paprockého z Hlohol.¹⁶³

Předposlední soupis patří **Valentinovi Muschovi**. Valentin Muscha vlastnil také více právnických než náboženských titulů (cca 80 : 20).

Mezi právníckými tituly se vyskytuje pár česky psaných prací, jako jsou *Práva a zřízení zemská království českého*. Dalšími díly, ale tentokrát už v latině a němčině, jsou *Moravské zřízení zemské* (minimálně ve třech případech), přesně neurčená kniha o soudních záležitostech, právní spor mezi hraběnkami Marií Elizabethou z Würbenu a Marií Eleonorou Nosticovou, *Corpus Juris Canonici*, *Corpus Juris Civitis, Královského města Olomouce markrabství moravského soudní Proces a město Olomouc* nebo politicko-právní spis *Polonia sive et/de situ Populis moribus magistratibus et Republic*.

Z jazykových příruček zaujme trilingvní slovník polsko-latinsko-řecký a oboustranný slovník německo-italský a italsko německý. Stejně zaměřené slovníky se nenašly v žádné jiné pozůstalosti.

¹⁶² Existuje víc děl s podobným názvem od více autorů.

¹⁶³ Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 554v-560r.

Historickou produkci zastupují *Annales Hispania* neznámého autora, Historie světa Andrease Pirigia, *Prodromus moraviographiae* Tomáše Pěšiny z Čechorodu.

Z přírodních věd je třeba zmínit spis o planetách od Geoga Purbachia.¹⁶⁴ Účinky minerálních vod popsal Jan Hertod z Todtenfeldu v díle *Tartaro Mastix Moraviae*, jehož jeden exemplář se v Muschově knihovně taky vyskytuje. Neznámý přírodovědec je autorem knihy o evropských rostlinách.

Nechybí ani antická díla, vyskytuje se exemplář Ezopových bajek.¹⁶⁵

Václav Meipner má do třetice nejvíce právnických knih, v knihovně najdeme okolo 260 položek. Také on zasedal v městské radě, takže obsah knihovně je pravděpodobně přizpůsoben vykonávané funkci. Proto se zde opakují práce *Corpus Juris civilis*, *Corpus Juris Canonis*, *Saské zrcadlo*, *Institutiones Justiniani*, *Moravské zřízení zemské*, kniha o soudních procesech v Olomouci a jiné druhy právnických knih (dekretálie, tezaury apod.).¹⁶⁶

Dílo spadající jak do právnické, tak do zeměpisné a náboženské literatury, je *Monitorium caroli de liechtenstein episcopi*.

Celkově můžeme říct, že v právnické oblasti je Meipnerova knihovna hodně rozmanitá.

Medicína obsahuje skoro 140 položek, ale bohužel, ani u jedné není uveden autor, dílo ani jeho část.

Knihovna je naopak velmi chudá na náboženské tituly. Náboženství je zde zastoupeno dvěma *Biblemi*, dvěma knihami modliteb a několika teologickými spisy.

¹⁶⁴ Ne vždy lze přesně určit, čím se díla astronomů a matematiků zabývají, v tomto případě je téma práce výjimečně jasné, stejně jako atlas hvězd v pozůstalosti obchodníka s vínem Johannešem Carlem Schimschitztiem. (Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 372v.)

¹⁶⁵ Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 602r-608r.

¹⁶⁶ Díla označená Thesaurus Juris se vyskytují v mnoha soupisech, buď samostatně nebo autorem, který se ovšem často mění.

Bohatší je bibliotéka na dějiny. Obsahuje uherské dějiny, dvě kroniky tureckého národa a další tituly. Ke genealogii se blíží *Štambuch polských králů*.

Z jazykových příruček je tu zastoupena francouzská gramatika.

Meipner je další člověk, kterého zajímala antika, konkrétně Thukydidés, Plinius a Aristoteles, a proslavení humanističtí učenci Erasmus Rotterdamský a Thomas Campanella.¹⁶⁷

Z uvedeného výčtu vybraných měšťanských knihoven je patrné, že měšťané měli velice rozličné zájmy, které byly často orientovány podle profese. Proto radní města a právníci měli v pozůstalostech více právnických titulů než jiné profese a jejich počet převyšoval jiné tématické skupiny. Stejně tak jako lékaři. U obou profesí je patrná i širší jazyková základna.

Obchodníci a řemeslníci měli v pozůstalostech více knih o hospodaření, a více světské náboženské literatury (misály, brevíře apod.)

Některé tituly mohou i překvapit – Keplerova optika a astronomie nebo kniha o minerálních vodách autora Jana Hertoda z Todtenfeldu, statní zřízení u Dánů a Norů a mnoho dalších knih. I když připustíme, že některé knihy mohl měšťan zdědit nebo dostat, můžeme považovat za poněkud překvapující, že přes dlouhotrvající finanční a jiné problémy způsobené švédskou okupací, byli měšťané ochotní investovat i do jiných než náboženských titulů.

Pokud srovnáme tématickou skladbu olomouckých měšťanských knihoven s knihovnami ostatních měst, v českých městech (Praha, Louny) převládá religiózní, právníká a medicínská literatura. Na příkladu města Norimberk můžeme soudit, že i v německých zemích tomu bylo podobně. Podle Olgy Fejtové byla u norimberských měšťanů oblíbená náboženská literatura, poté přírodovědecká

¹⁶⁷ Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 671r-679v.

(do které zahrnuje i medicínské tituly), právnická, historická a další tituly.¹⁶⁸

Zajímavá je rovněž skutečnost, že část měšťanů měla i po nástupu katolické protireformace ve své knihovně evangelické tituly.

¹⁶⁸ FEJTOVÁ, O.: FEJTOVÁ, O.: Die bürgerliche Buchkultur in Nürnberg im 17. Jahrhundert. In: Acta Comeniana, roč. 41. Praha 2003, č. 17, s. 154-171.

6. Opravdu katolická Olomouc?

Než přejdeme k oddílu, kde se rozebírají protestantské knihy v měšťanských pozůstalostech, nejprve provedeme stručný nástin náboženské situace v Olomouci, která je pro pochopení významu objevu protestantských knih v olomouckých pozůstalostech nezbytná.

Reformace v Olomouci byla od počátku doprovázena pochopitelnými neshodami s katolickou církví. Různá nařízení direktoria katolická církev odmítala uposlechnout a představovala tak velkého odpůrce stavovského povstání.¹⁶⁹

Další, kdo stáli v opozici vůči stavům a protestantským věřícím, byli samotní měšťané v Olomouci, kteří přes útlak evangelíků ze své víry neustoupili. Velká část z nich dříve působila v městské radě.¹⁷⁰

Po neúspěchu stavovského povstání se karta obrátila a perzekvováni byli protestantští obyvatelé města. S rekatolizací se začalo velice rychle: těsně po porážce stavů se do města začali vracet řeholníci a katoličtí kněží, katolické církvi byl navrácen kostel sv. Mořice a protestantskou radu roku 1621 nahradila katolická.¹⁷¹ V červnu 1622 byli někteří vůdci povstání zatčeni a jejich majetek zkonfiskován. V letech 1623-24 se upustilo od trestání ztráty hrdla a tresty se zaměřily více na zábor majetku. O své domy přišlo 14 šlechticů a veškerý majetek ztratilo 10 měšťanů.¹⁷² Velká část majetku putovala do pokladny jezuitského řádu, který tak posílil svou pozici ve městě. V lednu 1625 vydal kardinál Ditrichštejn dekret, podle kterého se měli z města vystěhovat ti měšťané, kteří nepřestoupí na katolickou víru. Přes velký nátlak ještě v červnu 1645 vzdorovalo rekatolizaci 117 protestantů.¹⁷³ Později se k evangelickému učení nakonec hlásili jen tři měšťané. Ovšem i přestup protestantů na katolictví byl ve dvacátých letech spíš formální záležitostí, o čemž hovoří

¹⁶⁹ KOUDELA, M.: c. d., s. 341.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 350.

¹⁷² Tamtéž, s. 352.

¹⁷³ Tamtéž, s. 253.

pozůstalostní inventáře z těch let. Soupisy obsahují množství evangelických knih. Postupně se katolictví upevňovalo díky neustálým projevům katolické zbožnosti a generační výměně obyvatel.¹⁷⁴

Díky švédské okupaci protireformační síly poněkud ochably, ale po odchodu vojsk se protireformace opět rozproudila. Byla zahájena éra velkolepých církevních slavností, které posilovaly katolické cítění a celkově barokní zbožnost.¹⁷⁵

Ovšem, znamenala urputná rekatolizace konec evangelickému myšlení v Olomouci? Byla opravdu Olomouc po padesáti letech od porážky stavovského povstání celá katolická? Ač měšťané samotní byli katolíci, přeci jen mohli vlastnit protestantské knihy.

Samozřejmě nelze usuzovat jen podle jednoho typu pramene a ani samotná držba knih a budování knihoven nejsou hlavním ukazatelem náboženské situace, nicméně pozůstalostní inventáře poukazují na to, že město tak úplně být nemuselo rekatolizované.

Jedním příkladem za všechny je měšťan **Albrecht Zastržiel**.¹⁷⁶ V jeho knihovně čítající 76 kusů převažuje náboženská protestantská literatura, a to literatura Jednoty bratrské. V soupisu je zaznamenáno 14 bratrských *Biblí* nebo jejich částí, 4 bratrské postily a taktéž části z nich, 11 bratrských kancionálů, z toho jeden v luxusním provedení (v černém sametu a se stříbrným zdobením) a jedna obrana bratrského kancionálu, 3 jiné zpěvníky, 1 modlitba, 10 jiných teologických spisů (z toho jeden kalvínský). Zbývající knihy v pozůstalosti zastupují více oborů.¹⁷⁷

Další měšťan, v jehož knihovně se objevují protestantské knihy, je opět **Jindřich Wincklerian**.¹⁷⁸ V soupisu jeho bibliotéky najdeme spisy Phillipa Melachtona *Etiku* a *Fyziku* a řeckou *Gramatiku*, dílo

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 354.

¹⁷⁵ ČERMÁK, M.: c. d., s. 371.

¹⁷⁶ Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 28r.

¹⁷⁷ Např. z historie je uvedena Kronika o začátku vlády českých knížat.

¹⁷⁸ Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 87r-90v, 97v-108v.

Vita predicantium lutheranorum, jedno další blíže neurčené luteránské dílo a objevilo se i jméno protestantského teologa Caspara Schwenckfelda.¹⁷⁹

Třetím v pořadí je **Aurelius Reger von Ehrenhart**. U něho se vyskytují luterské žalmy a dispute mezi katolíky a luterány.¹⁸⁰

Georg Podemlejnski¹⁸¹ měl v knihovně neurčené dílo Martina Luthera zdobené stříbrem a **Jacob Nowakher**¹⁸² vlastnil katolické i protestantské tituly. V soupisu se několikrát opakují officia *Unser lieben Frauen*.¹⁸³

U **Heinricha von Löw**¹⁸⁴ najdeme část díla *Chronica Corionis* Phillipa Melanchtona a neurčený počet nejmenovaných evangelických knih.

Již jednou zmíněný **Ferdinand Julius Kirchendörfer**¹⁸⁵ měl v knihovně také pár protestantských spisů. Jedním z nich je neurčené dílo Johannese Althusia nebo kniha o luterské reformaci blíže nespécifikována.

Ferdinand Stohel¹⁸⁶ má v pozůstalosti dílo evangelického teologa Raphaela Franze. Jednu protestantskou práci, tentokrát bratrskou, vlastnil **Johann Heher**.¹⁸⁷

Dominik Lerch¹⁸⁸ má v pozůstalosti titul, jehož autorem je Jacob Heilbrunner. Jelikož však žádný z jeho spisů nenese název titulu uvedeného v pozůstalosti, může se jednat o pamflet. Další titul

¹⁷⁹ Shoda jmen: Podle katalogu projektu VD17 existovali minimálně dva Casparové Schwenckfeldové; evangelický teolog žijící v letech 1489-1561, a lékař žijící v období 1563-1609.

¹⁸⁰ Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 412v-413v.

¹⁸¹ Knihy, inv. č. 2022, sig. 125, folio 420v-422r.

¹⁸² Knihy, inv. č. 2023, sig. 126, folio 55r-56r.

¹⁸³ Brémská protestantská církev. Aktivní dodnes. Více viz http://www.kirche-bremen.de/gemeinden/31_unser_lieben_frauen/31_unser_lieben_frauen.php

¹⁸⁴ Knihy, inv. č. 2023, sig. 126, folio 63r-64r, 72r-80r.

¹⁸⁵ Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 77r-81r.

¹⁸⁶ Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 375v-390v.

¹⁸⁷ Jedná se spis Rosen Krantz Bruderschaft.

¹⁸⁸ Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 554v-560r.

v pozůstalosti pojednává o luterství a kalvínství, ale bohužel není možné určit, zda učení obhajuje nebo zatracuje.

Dílo *Chronica passionis* od Phillipa Melanchtona se vyskytuje v soupisu pozůstalosti **Marcuse Burmeistera**.¹⁸⁹

Z uvedeného výčtu jmen a knih v pozůstalostech měšťanů je patrné, že přes rekatolizační snahy olomouckých biskupů a kněží se tu a tam evangelický titul přece jen do měšťanských knihoven dostal. Není jich mnoho, ani výskyt není tolik častý (v poměru k množství katolické a to částečně jezuitské literatury), nicméně můžeme se domnívat, že alespoň v malé míře evangelická víra v Olomouci přežívala.

¹⁸⁹ Knihy, inv. č. 2024, sig. 127, folio 662v-664r.

Závěr

Knihy pozůstalostí pokrývající léta 1645-1689 nám ukazují bohatost a rozmanitost měšťanských knihoven. Přes problémy spojené s výstavbou města po odchodu Švédů, odrážejících se hlavně v nedostatku financí, můžeme soudit, že zájem o literaturu a sbírání knih neupadl, naopak, čím více byla švédská okupace minulostí, tím více se objevovalo knih. Vlastnily je nejvíce tyto skupiny lidí: radní, obchodníci, řemeslníci, lékaři a právníci.

Z homogenních skupin převažuje literatura náboženská, a to jak světská, tak odborná teologická. Dále to jsou knihy právnické, lékařské a zvlášť skupina s antickou literaturou.

Velkou skupinou, pod kterou autorka práce zařadila do různých tematických podskupin zbývající tituly, je kategorie ostatní. Tyto knihy jsou rozčleněny například do historie, filozofie, chemie, zábavné literatury, přírodních věd aj. Často v pozůstalostech najdeme zejména humanistické spisy.

Nejvyšší počet je těch měšťanů, kteří měli v knihovnách od jedné do padesáti knih. Potom jsou čísla nižší. Naprosto výjimečné jsou knihovny, jejichž knihovny překračují počet čtyř nebo dokonce estí stovek titulů. U knihvazačů jsou čísla ještě vyšší (Marina Hans Grüberin, Ferdinand Stoehl, Christopher Selber).

V katolické Olomouci se ve sledovaném období přece jen objevují protestantské tituly, nejčastěji spisy Phillipa Melanchtona, Martina Luthera a autoři z řad Jednoty bratrské.

Z výše uvedených skutečností je patrné, že Olomouc po švédském obležení na tom nebyla finančně ani kulturně úplně nejhůř jak se všeobecně soudí, a jak popisují doboví pozorovatelé. Tak to alespoň vyplývá z knih pozůstalostí. Kultura se vzpínala možná pomalu, ale minimálně v nákupu a sbírání knih snaha měšťanů příliš neochabla.

Práce zodpověděla některé otázky položené na začátku výzkumu, ale bude třeba ještě širšího a hlubšího bádání, aby se oblast dala považovat za dostatečně prozkoumanou. Dalším krokem ve výzkumu by mohlo zjištění, jaká byla situace ve městě v letech 1662-1671, které využití knihy pozůstalostí nezahrnují. Majetek měšťanů by se patrně dal dohledat v knihách lozunků, které evidují taxy za držení domů i ocenění jednotlivých budov, a dále možná i v jiných knihách dávek a poplatků. To by byly ovšem jen dílčí a spíš doplňkové informace. Prohlížení soudních protokolů soudnictví by také mohlo poskytnout nějaké informace, otázkou je, do jaké míry. Stejně jako spisová agenda, která obsahuje listinné záležitosti k testamentům a pozůstalostem, někdy v podobě korespondence, jindy v podobě opisů testamentů a jiných listin. Vzhledem k rozsahu bakalářské práce a doporučenému zvolení typu pramene autorka tyto možnosti blíže nezkoumala.

Kromě této možnosti se nabízí další otázky, kterými se badatel může zabývat. Tématická struktura fondů jednotlivých knihoven je dostatečně vděčným zdrojem, ze kterého lze vyexcerpovat informace. Historik se může zaměřit na jednu tématickou skupinu a vykresat ze soupisů pozůstalostí detailnější obraz než jaký je nabídnut v této práci. To se týká hlavně náboženské literatury, beletrie a historie.

Celkově výzkum zaměřený na pobělohorskou Olomouc má ještě své rezervy, které je třeba zaplnit.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2022, sig. 125.

Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2023, sig. 126.

Soka Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Knihy, inv. č. 2023, sig. 127.

Státní okresní archiv Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Spisy, Zlomky registratur 1426-1786 (1890), inv. č. 65, signatura 2/I, Vysvědčení o zkáze města (Jiřího Šponara z Blumensdorfu 1650, kvardiána Paulina Ziackowicze 1650 a Jana hraběte Vettera z Lilie 1651) z let 1650-1651, karton 2.

KRISTIÁN, Z Koldína P.: Práva městská Království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou. Praha 1876.

Literatura

Monografie

BOHATCOVÁ, M.: *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha 1990.

BŮŽEK, V., KRÁL, P.: *Člověk českého raného novověku*. Praha 2007.

BARTOŠ, J. a kol.: *Olomouc. Malé dějiny města*. Olomouc 2002.

CEJPEK, J.: *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin*. Praha 2002.

ČAPKA, F.: *Dějiny zemí koruny české v datech*. Praha 1998.

ČERMÁK, M.: *Olomoucká řemesla a obchod v minulosti*. Olomouc 2002.

ENGELSING, R.: *Der Bürger als Leser. Lesergeschichte in Deutschland 1500-1800*. Stuttgart 1974.

HLAVÁČEK, I.: *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích*. Praha 1966.

KNEIDL, P.: *Z historie evropské knihy : po stopách knih, knihtisku a knihoven*. Praha 1989.

MANGUEL, A.: *Dějiny čtení*. Brno 2007.

NEŠPOR, V.: *Dějiny města Olomouce*. Olomouc 1998.

PEŠEK, J.: *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620: všední dny kulturního života*. Praha 1993.

PUMPRLA, V.: *Soupis starých tisků ve fondech Státní vědecké knihovny v Olomouci : Tisky z let 1501-1600*. 29 dílů. Olomouc 1990-1996.

RESKE, CH.: *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet. Auf dem Grundlage des gleichnamigen Werkes von Josef Benzing*. Wiesbaden 2007.

SCHILLING, H.: *Der Stadt in der Frühen Neuzeit*. München 1993.

SCHULZ, J., BARTEČEK, I., a kol.: *Dějiny Olomouce 1*. Olomouc 2010.

ŠAFRÁNKOVÁ, L.: *Český překlad latinské kroniky Pavla Zaczkowicze o švédském panování v Olomouci v letech 1642-1650*. Diplomová práce.

VOIT, P.: *Encyklopedie knihy : starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století : papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci,*

ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod. Díl 1,2. Praha 2008.

Články

BŮŽEK, V.: *Každodenní kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době.* In: Opera historica 1: Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době. České Budějovice 1991, s. 43-64.

ČECHURA, J.: *Patriciát ve struktuře českých a moravských měst 14.-16. století.* In: Časopis Národního muzea, roč. 157, 1988, č. 1-2, s. 32-51.

ELBEL, M.: *Dva světy? Konfesijní hranice za švédské okupace Olomouce, 1642-1650.* In: Historická Olomouc XIII. Sborník příspěvků na téma: Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století mezi Moravou a severem Evropy. Olomouc 2002, s. 99-105.

FEJTOVÁ, O.: *Die Bibliotheken nobilitierter Bürger der Frühen Neuzeit.* In: Listy filologické, roč. 127, 2004, č. 3-4, s. 284-298.

FEJTOVÁ, O.: *Die bürgerliche Buchkultur in Nürnberg im 17. Jahrhundert.* In: Acta Commeniana, roč. 41, 2003, č. 17, s. 151-178.

FEJTOVÁ, O.: *Měšťanské elity na Novém Městě pražském v 17. století a knižní kultura.* In: Documenta Pragensia: Pražské městské elity. Sborník příspěvků z 21. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, Praha 2004. s. 159-175.

FEJTOVÁ, O.: *Reformierte Literatur in Prager bürgerlichen Privatbibliotheken im 17. Jahrhundert im Vergleich (Bullingers Einfluss im bürgerlichen Milieu).* In: Listy filologické, roč. 129, 2006, č. 1-2, s. 117-143.

FEJTOVÁ, O.: *Beitrag zur Problematik der bürgerlicher Buchkultur in Böhmen und Schlesien in der Zeit vor der Schlacht am Weissen Berg*. In: *Listy filologické*, roč. 126, 2003, č. 3-4, s. 173-187.

FEJTOVÁ, O.: *Měšťanský čtenář 17. století a recepce aktuální barokní literatury*. In: *Barokní Praha, Barokní Čechie 1620-1740*. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách. Praha 2004, s. 629-640.

FEJTOVÁ, O.: *Der kulturelle Standart im Alltagsleben der bürgerlichen Gesellschaft von Laun in der Epoche vor der Schlacht*. In: *Bohemia*, roč. 3, 1995, č. 1, s. 118-125.

FEJTOVÁ, O.: *Die Entwicklung von Lesserinteressen der Bürger der Prager Neustadt im 17. Jahrhundert auf Grund der Nachlassinventare*. In: *Acta Commeniana*, roč. 38, 2000, č. 14, s. 99-132.

FEJTOVÁ, O.: *Zahraniční literatura v měšťanských knihovnách na Novém Městě pražském v 17. století. Knihovna rodiny de Bois*. In: *Opera romanica 1: K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*. České Budějovice 2000, s. 323-327.

FEJTOVÁ, O.: *Knihovny pražských měšťanů*. In: *Život v barokní Praze*. Průvodce výstavou Clam-Gallasův palác 24. 5. – 29. 9. 2001, Praha 2004, s. 100-106.

FEJTOVÁ, O.: *Měšťanské domy a jejich majitelé*. In: *Život v barokní Praze*. Průvodce výstavou Clam-Gallasův palác 24. 5. – 29. 9. 2001, Praha 2004, s. 28-33.

GLOWACKA, A.: *Majatek elity mieszczańskiej w małym mieście polskim w XVI-XVIII wieku*. In: *Documenta Pragensia: Pražské městské elity*. Sborník příspěvků z 21. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, Praha 2004. s. 295-312.

HOJDA, Z.: *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740*. In: *Pražský sborník historický XXVII.*, Praha 1994, s. 47-104.

HOLINKOVÁ, J.: *Měšťanská kultura v předbělohorské Olomouci*. In: Opera historica 1: Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době. České Budějovice 1991, s. 165-173.

HOLZNEROVÁ, M.: *Měšťanská domácnost*. In: Život v barokní Praze. Průvodce výstavou Clam-Gallasův palác 24. 5. – 29. 9. 2001, Praha 2004, s. 36-41.

HRUBÝ, F.: *Kalista, Z.: Tři staré libráře šlechtické*. In: ČČH, roč. 35, 1929, č. 4., s. 207.

JAKUBEC, O.: *Manifestace katolicismu v uměleckých objednávkách olomouckých biskupů v období raného novověku*. In: Historická Olomouc XIII. Sborník příspěvků na téma: Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století mezi Moravou a severem Evropy. Olomouc 2002, s. 161-181.

KAŠPAROVÁ, J.: *Několik obecných poznámek na téma stavu bádání v oblasti dějin knižní kultury českých zemí*. In: Barokní Praha, Barokní Čechie 1620-1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách. Praha 2004, s. 611-623.

KAŠPAROVÁ, J.: *Španělská literatura XVI. století a český čtenář XVI. A XVII. století*. In: Opera romanica 1: K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. České Budějovice 2000, s. 339-371.

KLONDER, A.: *Mieszczkański luksus w szlacheckiej Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku*. In: Documenta Pragensia: Pražské městské elity. Sborník příspěvků z 21. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, Praha 2004. s. 275-299.

KUDĚLA, J.: *Obnova staroměstských patrimoniálních statků po třicetileté válce*. In: Pražský sborník historický XXVII., Praha 1994, s. 26-32.

MÍKA, Z.: *Věda a osvícenství*. In: *Život v barokní Praze*. Průvodce výstavou Clam-Gallasův palác 24. 5. – 29. 9. 2001, Praha 2004, s. 107-110.

MÍKA, Z.: *Barokní literatura*. In: *Život v barokní Praze*. Průvodce výstavou Clam-Gallasův palác 24. 5. – 29. 9. 2001, Praha 2004, s. 92-100.

MILLER, J.: *Zchudlé město bohatých měšťanů? Olomouc za třicetileté války a po ní*. V tisku.

MILLER, J.: *Urbanizační trendy a flexibilita urbánních funkcí ve světle třicetileté války: Několik úvah o tendencích vývoje městských sídel středovýchodní Evropy*. In: *Historická Olomouc XIII. Sborník příspěvků na téma: Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století mezi Moravou a severem Evropy*. Olomouc 2002, s. 339-349.

PEŘINOVÁ, H.: *Přehled bádání: Od patriciátu k elitě. Definice horní měšťanské vrstvy raného novověku v posledních padesáti letech*. In: *ČČH*, roč. 104, 2006, č. 1, s. 111-122.

PEŠEK, J.: *Pražská univerzita, městské latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech*. In: *ČČH*, roč. 89, 1991, č. 3, s. 336-355.

PEŠEK, J.: *Pražské městské elity středověku a raného novověku. Úvodní zamyšlení*. In: *Documenta Pragensia. Pražské městské elity. Sborník příspěvků z 21. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy*, Praha 2004. s. 17-22.

PEŠEK, J.: *Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života*. In: *Opera historica 1: Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*. Praha 1991. s. 30-42.

PETRŮ, E.: *Genologický systém literatury v Olomouci v 17. a 18. století*. In: *Historická Olomouc a její současné problémy V. Tématický sborník příspěvků zaměřený na historickou,*

uměleckohistorickou, literárněvědnou a hudebněvědnou problematiku období baroka v Olomouci s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem Olomouc. 1985, s. 331-344.

PETRŮ, E.: *Olomoucká literatura nebo literatura v Olomouci?*: In: Historická Olomouc a její současné problémy IV. Sborník referátů z celostátního symposia, konaného v Olomouci ve dnech 9.-12. února 1982. Olomouc 1983, s. 271-278.

POKORNÝ, J.: *Česká literární produkce*. In: Barokní Praha, Barokní Čechie 1620-1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách. Praha 2004, s. 653-659.

POLIŠENSKÝ, J.: *The Thirty Years' War*. In: Past and Present, Londýn 1954, č. 6, s. 31-43.

SCHULZ, J.: *Olomouc v 17. a 18. století*. In: Historická Olomouc a její současné problémy V. Tématický sborník příspěvků zaměřený na historickou, uměleckohistorickou, literárněvědnou a hudebněvědnou problematiku období baroka v Olomouci s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem. Olomouc 1985, s. 31-46.

STEJSKALOVÁ, J.: *Kšaft jako pramen pro studium kulturní úrovně měšťanské domácnosti*. In: Opera historica 1: Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době. České Budějovice 1991, s. 74-77.

SULITKOVÁ, L.: *Zamyšlení nad charakterem vůdčí vrstvy městského obyvatelstva na příkladu Brna v raném novověku. Diskusní příspěvek*. In: Documenta Pragensia. Pražské měšťanské elity. Sborník příspěvků z 21. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, Praha 2004. s. 243-250.

TOEGEL, M.: *Vojenská úloha Olomouce ve třicetileté válce a vznik olomoucké pevnosti*. In: Historická Olomouc a její současné problémy V. Tématický sborník příspěvků zaměřený na historickou, uměleckohistorickou, literárněvědnou a hudebněvědnou problematiku

období baroka v Olomouci s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem. Olomouc 1985, s. 55-67.

VOIT, P.: *Přebělohorská měšťanská třída v Olomouci jako konzument literatury*. In: Historická Olomouc a její současné problémy IV. Sborník referátů z celostátního sympozia, konaného v Olomouci ve dnech 9.-12. února 1982. Olomouc 1983, s. 279-289.

VOIT, P.: *Česká literární tvorba v povědomí olomouckých měšťanů před Bílou horou*. In: VVM, roč. 36, 1984, č. 1, s. 49-59.

VOIT, P.: *Olomoucké knihy v době baroka*. In: : Historická Olomouc a její současné problémy IV. Sborník referátů z celostátního sympozia, konaného v Olomouci ve dnech 9.-12. února 1982. Olomouc 1983, s. 339-344.

Elektronické zdroje

Knihopis digital : České prvotisky a staré tisky (1476-1800) on-line [online]. Praha : Filozofický ústav AV ČR - Kabinet pro klasická studia, neuvedeno [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.knihopis.org/index.asp>>.

VD17 : Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts [online]. Bayerisch Eisenstein : Bayerische Staatsbibliothek, 2005 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.vd17.de/>>.

Bayerische Staatsbibliothek : Information in erster Linie [online]. Bayerisch Eisenstein : Bayerische Staatsbibliothek, 2010 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<https://opacplus.bsb-muenchen.de/InfoGuideClient/search.do?methodToCall=start>>.

Vědecká knihovna v Olomouci [online]. Olomouc : 2008-2010 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://aleph.vkol.cz/F?RN=436779269>>.

Bibliothèque nationale de France [online]. Paris : 2010 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://archivesetmanuscrits.bnf.fr/search-form.html>>.

National library of Australia [online]. Canberra : 2010 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <*Bibliothèque nationale de France* [online]. Paris : 2010 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <http://catalogue.nla.gov.au/>

Universitätsbibliothek [online]. Heidelberg : 2010 [cit. 2010-04-11]. Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg. Dostupné z WWW: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/sammlung2/werk/pdf/cpg525.pdf>

Christie's [online]. 2009 [cit. 2010-04-11]. Christie's . Dostupné z WWW: http://www.christies.com/LotFinder/lot_details.aspx?pos=2&intObjectID=915965&sid=>.<http://www.archive.org/stream/annalesecclesias03barouoft#page/n7/mode/2up>

Evangelische St. Martini-Gemeinde Bremen [online]. Brémy : 2010 [cit. 2010-04-11]. Evangelische St. Martini-Gemeinde Bremen. Dostupné z WWW: <http://www.kirchebremen.de/gemeinden/31_unser_lieben_frauen/31_unser_lieben_frauen.php>.

Summary

This bachelor *thesis* is focused on the research of burgers books and libraries in Olomouc after the thirty years' war. The thesis covers the period from 1645 to 1689. There are a few questions which are divided into three groups. Firstly: Were in Olomouc, which was practically ruined after swedish occupation, any cultural interests? Did collecting and reading books decline? How many libraries were in Olomouc and how big they were? Secondly: Which topics were the most interesting for burghers? Did they prefer religious literature, medical literature or juridical literature? What were their other interests? Did they read historical literature and were they interested in fiction? And thirdly: Were burgers allowed to own protestant books in spite of the fact that Olomouc was recatholicized? Each group of questions is described in separate chapter.

Key words: Olomouc, books, libraries, thirty year's war, city, burghers, estate, catholic faith, evangelic faith, fund.

Anotace

Tato bakalářská diplomová práce je zaměřená na výzkum měšťanských knih a knihoven v Olomouci po třicetileté válce. Popisuje období od roku 1645 po rok 1689. Práce si pokládá několik otázek, které jsou rozděleny do tří skupin. První: pokud byla Olomouc po švédské okupaci prakticky zničena, existovaly zde nějaké kulturní zájmy? Upadlo sbírání a čtení knih? Kolik knihoven v Olomouci bylo a jak byly rozsáhlé? Druhá: jaká témata zajímala měšťany nejvíce? Dávali přednost hlavně náboženské, lékařské nebo právnické literatuře? A jaké byly jejich další zájmy. Četli historickou literaturu, zajímala je beletrie? A za třetí: jestliže byla Olomouc rekatolizována, mohli mít měšťané ve svých pozůstalostech také protestantské tituly?

Každá skupina otázek je popsána ve samostatné kapitole.

Klíčová slova: Olomouc, knihy, knihovny, třicetiletá válka, město, měšťané, pozůstalost, katolická víra, evangelická víra, fond.